

שער ראשון - מקח וממכר

סימן א

למי שייכים הפקקים והתויות של בקבוקי המשקה

ראשי פרקים

- א. ידו וחצירו קונים לו שלא מדעתו
- ב. בעה"ב המגיש שתיה לאורחים
- ג. בנו של בעה"ב
- ד. בן גדול הסמוך על שולחן אביו, ובן נשוי המתארח אצל אביו
- ה. באולם שמחות, או קיטרינג, או בבית בעל השמחה
- ו. במסעדה או במלון
- ז. גבאי ביכני"ס שקונה עבור ציבור המתפללים
- ח. הגביה ולא התכוין לקנות
- ט. קטן המוצא
- י. שותפים באיסוף
- יא. סיכום

בשנים האחרונות במהלך ימי הקיץ עושה חברת "קוקה קולה" מבצעי איסוף וזכיות, כאשר הזכיה מותנית במציאת סימן מסוים על גב תוית הבקבוק או בחלקו הפנימי של הפקק או על לשונית הפחית, או באיסוף כמות מסוימת של פקקים. באלו השנים נדרשתי למספר שאלות הלכתיות הנובעות מאופי מבצעי הזכיה.

- א. בעל אולם שמחות המגיש על השולחנות את בקבוקי המשקה הנ"ל, ונמצאה התויות הזוכה. למי שייכת התויות, לבעל האולם, לבעלי השמחה, לכל יושבי השולחן או לאדם המוצא?
- ב. מי שעשה שמחה בביתו, ומצא אחד האורחים את תוית/ פקק הזכיה, למי שייכת התויות/ הפקק, לבעל הבית או לאורח המוצא?
- ג. ארח בביתו אורחים לארוחה, ומצא האורח את פקק הזכיה, האם הפקק שייך לבעה"ב או לאורח? ומה הדין כאשר האורח הוא בנו גדול הסמוך על שולחנו?
- ד. מי שהתארח במלון עם עוד כמה משפחות, וישבו כולם בשולחן אחד, והזמין אחד האורחים עבור כולם בקבוק משקה, ואחד מהסועדים (לא המזמין) נטל את התוית לעצמו? ומה הדין כנ"ל והזמין את הבקבוק לחדרו במלון?
- ה. בקידוש בבית הכנסת, כאשר הגבאי נשלח לקנות בקבוקי שתיה, האם הפקק שייך לגבאי הקונה, לגבאי בית הכנסת, למתפללים או למוצא?
- ו. כאשר אחד האורחים הרים את הבקבוק על מנת לפתוח את הפקק, ובעודו בידו או לאחר שהניחו בא אחד ופתח ולקח את הפקק ובו הזכיה? או פתח את הפקק והניח על השולחן, ובא אחר ולקח את הפקק מהשולחן?
- ז. ומה הדין כאשר המוצא הינו ילד קטן? ומה הדין בילדים קטנים העוברים בשמחות בין השולחנות ופותחים בקבוקים ונוטלים את הפקקים או התויות?

ח. ראובן ושמעון החליטו להשתתף יחדיו במכרז ההגרלות. הם אספו יחדיו כמות מסוימת של פקקי זכיה וזכו במכרז ההגרלות. ראובן נתן 60% מהפקקים ושמעון 40%. השאלה איך יתחלקו בזכיה (מכונית שעשויה להמכר ותמורתה להתחלק ביניהם), האם שוה בשוה או שכ"א יקבל מתמורת המכירה לפי כמות הפקקים שהמציא? ומה הדין אם בדיעבד התברר שניתן היה לזכות גם בכמות של ראובן לבדו?

א. ידו וחצירו קונים לו שלא מדעתו

התוית מגיעה עם הבקבוק לרשות המוכר דרך ידו ורשותו של הספק ועובדיו, ומהמוכר לרשות או ליד הקונה. הטעם כי אין המוכר או הספק זוכים הלכתית בתויות שעברה ברשותם או תחת ידם, אף דקיי"ל דחצירו של אדם קונה לו שלא מדעתו, עיין ב"מ יא,א ושו"ע חו"מ רסח,ג, ולכאורה אף שלא ידע שתויות הפרס מצויה תחת ידו וברשותו, הרי קנתה לו חצירו המשתמרת, מ"מ בכהאי גוונא לא קנתה לו רשותו. דהנה התוסי' בב"מ כו,א (ד"ה שתיך) בסוגיא של מצא בגל ובכותל ישן - הרי אלו שלו, כתבו וז"ל:

"וא"ת, וליקני ליה חצירו לבעל הגל או לבעל הכותל. וי"ל דאין חצר קונה בדבר שיכול להיות שלא ימצאנו לעולם כמו הכא, שהוא מוצנע בעובי הכותל. וכן מוכח לקמן (כו,ב) דתנן, מצא בחנות ובשולחנות הרי אלו שלו, ואין חצירו קונה לחנוני או לשולחני, לפי שהמעות הם דבר קטן ואין סופו הוה להמצא..."

הרי דאין חצירו קונה אלא בדבר שסופו להמצא, משא"כ בספק אם ימצא. ויש להסביר בתוסי' דאף דבר שסופו להמצא אך אין סופו להמצא בחצירו אלא במקום אחר, לא תקנה חצירו, דהחצר עצמה קונה דבר שסופו שימצאנו בה. ועיין עוד במרדכי ב"מ (סי' רנח), וז"ל:

"חצירו של אדם קונה לו שלא מדעתו וזכו בו הראשונים שקנו הכותל והגל, דכיון דאין דבר ההוה כשאר מציאות שפעמים הוים לבא, לא זכה בו, כי כשקנאו לא עלה על לב לקנות המטמון, הלכך לא זכה אלא בדבר שעלה על לב לקנות, דחצירו קונה לו בדבר הבא לחצירו אח"כ, אבל בדבר שלא היה בדעת המוכר למכור ולא דעת הקונה לקנות, לא קנה."

ועיין בריטב"א (מובא בשטמ"ק ב"מ כה,ב ד"ה אבל הריצב"ש) דמשמע מדבריו דטעם המרדכי וטעם התוסי' - טעם אחד הם, ועיין עוד נתיבות רסח,ג. וכדברי המרדכי פסק הרמ"א בשו"ע חו"מ רסח,ג דאין חצירו קונה לו אלא ביוזע במציאה או באסיק אדעתיה. ובש"ך שם רסח,ו כתב דהוא הדין ידו אינה קונה לו בכהאי גוונא שלא מדעתו. ובנידון שלפנינו לא אסקו אדעתיהו הספק והמוכר לזכות בתוית מאחר והבקבוקים הנמצאים אצל הספק ולאחר מכן אצל המוכר, נועדו למכירה ולא לשתייה, וע"כ אין סוף התוית להמצא ולא אסיק אדעתיה לקנותה (ואף שלעיתים פותחים מספר בקבוקים, מ"מ התויות שעל הבקבוקים שנועדו למכירה, אין סופם להמצא). ובכגון זה להדיא אין דעתם לקנותו, דהא דעתם למכור את הבקבוקים, ואין אפשרות למכור את הבקבוקים ללא התויות והפקקים, וא"כ כוונתם שלא לזכות בתויות ובפקקים כדי שיוכלו למכרם. ובהמשך המרדכי הנ"ל, ז"ל:

"מעשה באחד שקנה בדיל מן העכו"ם לכסות גגו, ושוב נמלך ומכרו לישראל חבירו בחזקת בדיל ונמצא שכולו כסף מבפנים אך מבחוץ היה מחופה בדיל, ותבעו בדין אונאה, ופטרו אבי העזרי שאמר שלא זכה בו כשקנאו מן העכו"ם כיון שלא ידע ולא נתכוין לקנות הכסף מן הראיה שכתבתי לעיל, והודה לו ר"ת."

ודין זה הביאו הג"א ב"מ פ"ב ה"ט, וכן פסק הרמ"א בחו"מ רלב,יח. ובנתיבות שם ס"ק ח כתב לחלק בין כסף מחופה בבדיל לבין אם הכסף כרוך במטלית, דבמחופה בדיל אין דרך להודע כלל, משא"כ במחופה במטלית ולא ידע מה הוא, דדרכו להודע, זכה המוכר. ונראה דבנדון התויות והפקקים כאשר הבקבוקים אצל המוכר, הוי כדבר שאינו עשוי להמצא, משא"כ כשהם אצל

הקונה, כיון שעשויים לפתיחה ושתיה אצלו, הוי ככרוך במטלית וכעשוי להמצא לקונה, וע"כ אף במצב של מחופים ודבוקים לבקבוק ובמצב של פקק סגור, הוי לקונה כעשוי להמצא והוי ככרוך במטלית שזכה במציאתו, משא"כ כשאצל הספק והמוכר, הוי כעטוף בבדיל כיון שלא עשוי אצל המוכר לפתיחה ולשתיה ולהורדת התוית. לאמור - גם כשהפקק עדיין לא נפתח והתוית עדיין לא הוסרה, זכתה לו רשותו וידו של לוקח.

ב. בעה"ב המגיש שתיה לאורחים

ואף שבעה"ב זכה בתויות ובפקקים, הרי יתכן כשנותן את הבקבוק לפני האורחים, נותן להם להשתמש בתכולתו ולא שייר בידו, ויכול האורח לזכות גם בפקק או בתוית. ואיתא בחולין צד, א: ואין האורחין רשאים ליתן ממה שלפניהם לבנו ולבתו של בעה"ב אא"כ נטלו רשות מבעה"ב. ומעשה באחד שזימן ג אורחין בשני בצורת ולא היה לו להניח לפניהם אלא שלש ביצים, בא בנו של בעה"ב, נטל אחד מהן חלקו ונתנו לו, וכן שני וכן שלישי. בא אביו של תינוק, מצאו שעוזק אחד בפיו ושתיים בידו, חבטו בקרקע ומת, כיון שראתה אמו, עלתה לגג ונפלה ומתה, אף הוא עלה לגג ונפל ומת. אמר רבי אליעזר בן יעקב, על דבר זה נהרגו ג נפשות מישראל. וברמב"ם ה"ל ברכות ז, י מבואר דדין שלא יתן אורח לאחרים הוא דוקא בבנו ובתו של בעה"ב, וכמש"כ הרמב"ם:

"אסור לאורחים ליטול כלום ממה שלפניהם וליתן ביד בנו או בתו של בעה"ב, שמא יתבייש בעל הסעודה, שהרי אין לו אלא מה שהביא לפניהם, ונמצאו הקטנים נוטלים אותם והולכים."

ומבואר דדוקא לבנו ולבתו של בעה"ב, ומשמע שהאוכל של האורחים אולם לא יתן מחשב תקלה. וכן מבואר ברב המגיד בבאור דברי הרמב"ם שאולי אין לו אלא מה שהביא לפניהם, ובחשבם שיש לו להביא עוד, יתנו מה שלפניהם לבנו של בעה"ב, ונמצא בעה"ב מתבייש. וכן מבואר בשי"ש (חולין ז, כ) דדוקא לבנו ולבתו של בעה"ב אסור, אבל לשמשו שרי. וכן עולה מדברי השלטי גבורים בקדושין (כב, בעמוה"ר), וז"ל:

"נראה בעיני בבעה"ב המזמן אורחים לשולחנו ולקח אחד מהם חתיכה וקדש בה את האשה - מקודשת, שאין בעה"ב מקפיד עליהן אם יעשו כל חפציהן במזונוותיהם."

ומדבריו עולה דהחתיכה היא של האורח, דכיון שאין בעה"ב מקפיד, לא נתן להם על מנת שיאכלו על שולחנו דוקא אלא שיהיה שלהם לגמרי ללא הגבלה, ומהני לקדש אשה. וכן פסק ברמ"א אהע"ז כח"ז, דאורח שיושב אצל בעה"ב ונטל חלקו וקדש בו, דהוי מקודשת. ובב"ש שם ס"ק מו כתב ג"כ לחלק בין בנו של בעה"ב, שאסור לו ליתן, כדאיתא בחולין צד, א, לבין אחר - דשרי. ובט"ז שם ס"ק לד תמה על השלטי גבורים (והרמ"א שפסק כוותיה) מדברי הגמרא בחולין הנ"ל, ולא נאות לחלק בין בנו לאחר, וע"כ הוי ספק מקודשת כדין מי שקידש בתמרה וכו' שלא מדעת בעה"ב בדבר שאין בעה"ב מקפיד. והמגיה בט"ז כתב דאם על בנו מקפיד, כל-שכן על אחר. ומה שחילק בב"ח היינו דוקא באורחים הנותנים זה לזה, שאין בעה"ב מקפיד אם יתנו האורחים האחד לשני, אבל לאחר מקפיד. וכן בלחם רב (סי' כא) ובמהרי"ט (ח"א סי' קט) דאין לו רשות מפורשת ליטול אלא שאין בעה"ב מקפיד, ובאין בעה"ב מקפיד הוי ספק מקודשת וכמש"פ המחבר באהע"ז כח"ח, וסי"ל למהרי"ט דאם בבנו אסרו לתת משום כסופא ומשום גזל, כל-שכן באחרים.

והמהרי"ט הביא כמה הוכחות שאין האורח כבעלים על האוכל המוגש לפניו. ותנן בדמאי ז, א: המזמין את חבריו שיאכלו אצלו והוא אינו מאמינו על המעשרות, אומר מערב שבת מה שאני עתיד להפריש למחר הרי הוא מעשר וכו'. ובר"ש שם בסוף המשנה הביא ירושלמי דאין בזה משום גזל, דרוצה בעה"ב שיהא לו נחת רוח וכו'. וכתב המהרי"ט דדוקא בדבר השייך לסעודה כגון הפרשת תרומות ומעשרות, אבל לקדש בו אשה ושיהיה ממש שלו, אין בעה"ב חפץ שיהיה של האורח. וכן מהא דאיתא בסנהדרין כו, ב דגנב ניסן וגנב תשרי לאו שמיה גנב. ומיירי באריסו של בעה"ב ובדבר מועט, הרי דאפילו באריס הוי גזל, אלא כיון דמורי היתרא, לאו שמיה גזל לענין

להפסל לעדות, וכל-שכן מי שאינו אריס.

אמנם בכל זה י"ל שהדבר משתנה לפי אומדן דעתינו את בעה"ב ובכוונתו, האם כוונתו לתת לאורח שיהיה שלו לגמרי, או שנותן לו רק זכות לאכול ולא לקחת עימו לביתו, וכן אם מקפיד בעה"ב שלא יתנו האוכל לאחרים, וא"כ י"ל דגם במעשרות יכול להפריש ולא דוקא במעשרות, דבירושלמי לא מדויק דדוקא במעשרות. וכן בענין אריס י"ל דאורח אצל בעה"ב עדיפא מיניה, דכיון שנותן בעה"ב לפני האורח, י"ל שנותן לו לגמרי, משא"כ באריס שיש לו מחלקו, חשיב כגזילה אפילו בדבר מועט. ומש"כ הרמב"ם דבמקדש בדבר שאין בעה"ב מקפיד עליו דהוי ספק מקודשת, יש לחלק בין כשנכנס לבית בעה"ב בלא רשות ולקח אוכל בלא רשות, דבזה כיון שאינו מקפיד הוי ספק מקודשת, אולם כאשר הזמין אורח ונתן לו רשות לאכול, הוי מקודשת ודאי, וכן חילק בתשי' מהרח"ש סי' יג.

ובעיקר מה שהקשו האחרונים מהא דחולין צד,א, י"ל שאין זה דין בדיני ממונות אלא הלכה בהלכות דרך ארץ ונימוסין, דהיינו דאף שהאורח הוא בעלים גמור על הממון והאוכל המוגש לפניו, מ"מ ינהג בדרך ארץ ולא יתן לבנו ועבדו, ואפשר דאף לאחרים לא יתן, אבל האורח הוא הבעלים הממוני. ונמצא חילוק זה בדברי התשב"ץ (ח"ג סי' צה) "דלא מתורת גזילה נגעו בה אלא מפני מעשה שהיה, ואע"פ שאין רשאי, אם נתנו לא הוי גזילה אפילו לא נטל רשות מבעה"ב". וכן כתב בעצי ארזים (כח,נח) דהא דחולין "לאו מדינא אלא מהלכות דרך ארץ הנוהגים בסעודה". וכן כתב המקנה בקו"א (כח,ז). (ובדין של אורח המקדש כתב התשב"ץ) דכל היכא שנתנו למי שאין בעה"ב מקפיד, ואם אין בעה"ב מקפיד בקדושין בכוס יין שהניח לפניו, הוי מקודשת, ובפרט אם המקודשת היתה ג"כ מהקראים, עיי"ש).

ובאחרונים שכתבו דאף אי נימא שאסור לאורח ליתן לבנו של בעה"ב או לאחר, י"ל דהוי איסור לתת ומ"מ אינו גזל והוי האורח בעלים גמור. וכן כתב המקנה הנ"ל בהמשך דבריו, דאף אי ניחא ליה לבעה"ב יותר אם הוא אוכל בעצמו, מ"מ אינו גזל אלא איסורא בעלמא. והביא ראיה מדברי תרומת הדשן גבי שואל חפץ וקידש בו אשה, דאע"ג דאין השואל רשאי להשאיל, אינו גזל אלא איסורא. וצ"ע אי איסורא דידן הוא מהלכות דרך ארץ או איסור ממוני דומיא דאין השואל רשאי להשאיל. ומדברי הטיב קדושין (כח,נב) מבואר דהוי איסורא, אך ממידת דרך ארץ, מהראיה שהביא מהגמרא חולין צד,א, הרי שהאיסור הוא ממידת דרך ארץ.

ובתוס' בעירובין עג,ב (ד"ה בני חבורה) כתבו דיכולים האורחים לסמוך לענין ערובי חצירות על פת של בעה"ב שהזמינם לסעוד אצלו, וז"ל:

"... סתמא דמילתא איירי שבעה"ב זה הזמינם לסעוד אצלו, ואע"פ שלא זיכה, סומכין על פת שעל השולחן, דכזכו בו דמי."

וכן כתב הרשב"א בתשי' (ח"ד סי' רצז) דאע"פ שלא הקנה להם בעה"ב את הפת שעל השולחן; "אפילו הכי כל שזימנן ויכולין לאכול לדעתם הרי אלו כאלו נשתתפו עמו ויש לו בהם זכות". וכן כתב הרב המגיד בהל' עירובין א,יט. אמנם יש לחלק בין ענין ערובי חצירות לנדו"ד, דלענין ערובי חצירות סגי בהכי דיש לו זכות לאכול אף שאינו בעלים ואין לו בהם בעלות גמורה, משא"כ לענין קדושין בעינן שיהיה בדיני ממונות שלו ויהיה בעלים על האוכל. וכן נראה מלשון הרשב"א, וכן יש לפרש את דברי התוס' דכזכו בו דמי, דיש להם זכות המספקת לענין ערובי חצירות.

ובמשנה קדושין נב,ב תנן: המקדש בחלקו בין בקדשי קדשים ובין בקדשים קלים אינה מקודשת. ובגמרא שם: נימא מתניתין דלא כרבי יוסי הגלילי, דתניא ומעלה מעל בה', לרבות קדשים קלים שהם ממונו, דברי ר' יוסי הגלילי. אפילו תימא ר' יוסי הגלילי, כי קאמר ר' יוסי הגלילי מחיים אבל לאחר שחיטה לא, מאי טעמא, כי קא זכו, משלחן גבוה קא זכו. ומבואר בגמרא דאינה מקודשת מחמת הלימוד מהפסוק (במדבר יח,ט); "וזה יהיה לך מקדש הקדשים מן האש". ומשמע דאי לאו האי קרא היה יכול לקדש אפילו בקדשי קדשים בחלקו. ולומד מכאן העצי ארזים (כח,נז) דאי יכול לקדש בקדשים אף דמשלחן גבוה קא זכו, אי לאו הלימוד של וזה יהיה לך וגו', א"כ כל-שכן כשבעה"ב נותן לפני אורח, שיוכל לקדש והוי שלו וממונו לכל דבר וענין.

ואיתא נדרים לד,ב: בעא מיניה רב חייא בר אבין מרבא, ככרי עליך ונתנה לו במתנה מהו, ככרי אמר לו, כי איתיה ברשותיה הוא דאסור (כל זמן שהוא של מדיר הוא דאסור - רש"י), או דלמא עליך אמר ליה, עילויה שותיה הקדש. אמר ליה פשיטא דאע"ג דיהבה ליה במתנה אסור. אלא ככרי עליך לאפוקי מאי, לאו לאפוקי דאי גנבה מיניה מיגנב (דאם נתנה לו הגנב, שאינו אסור). אמר ליה לא, לאפוקי דאי אזמניה עלה. ופירש רש"י שם (ד"ה לא לאפוקי), וז"ל:

"למיכל מההוא ככר מעיקרא והדר אמר ליה ככרי עליך, דהתם כיון דאזמניה עליה קנה חלקו כמה שהוא יכול לאכול הימנה ואינו יכול לאסרה עליו, דלאו כוליה דנותן הוא אלא גם דמזומן."

ומבואר ברש"י דכאשר נותן לאורח רשות לאכול, הרי כל הכמות המותרת לאורח באכילה, הינה של האורח ולא של בעה"ב, ותו לא יכול בעה"ב לאסור את האכילה על האורח. ובר"ן שם (ד"ה א"ל), פירש באופן שונה, וז"ל:

"כלומר לעולם אימא לך דאי יהיב ליה במתנה שריא ליה, וכי קאמר ליה עליך, לאפוקי דאי אזמניה עלה תתסר ליה, דההיא שעתא נמי ככרו הוא."

הרי שאפילו אזמניה, עדיין הככר של בעה"ב ולא של האורח, ויכול בעה"ב לאוסרו עליו. וברשב"א בחידושי לנדרים (לד,ב) הביא את פירוש הסוגיא בשני האופנים. ועיין בשמחת יו"ט (למהרי"ט אלזאזי) סי' מט מש"כ בזה. אמנם יש לחלק בין נידון דנדרים לנדון קדושין או בעלות, דבנדון דנדרים י"ל דבשעה שאזמניה אין זה בבעלות של בעה"ב לאוסרו עליו אף לרש"י, אלא כיון שיש לאורח זכות אכילה, תו לא הוי דבעה"ב לענין שיוכל לאוסרו עליו. אולם לר"ן חזינן דאי הוי בעלים לאוסרו עליו ולא נפיק מרשותיה, הרי שלא זכה האורח ואינו בככר בתורת בעלים, וצ"ע.

ועיין במגן אברהם (או"ח קעה,ד) לענין ברכת הטוב והמטיב שהביא מש"כ המרדכי בשם הרי"ף דאכסנאי ואורח לא יברכו הטוב והמטיב, דכיון שאין זה שלו אין בזה הטבה, והביא את באור הב"י שיברך בעה"ב. והמגן אברהם כתב לבאר דאף בעה"ב לא יברך, דכיון שאין לאורח חלק בין, איך יברך בעה"ב כשאין הטבה לאורח, שאינו שלו, משא"כ אשתו ובניו שחייב במזונותיהן, הוי כיש לו חלק בהם;

"מ"מ נראה לי דאם הבעה"ב נותן הקנקן על השולחן כמו שעושין בסעודות גדולות, א"כ כולן שוין לטובה הוה כיש להן חלק בו ומברכין הטוב והמטיב..."

ומבואר מדבריו דכאשר מוזג בעה"ב כוסית יין ליד האורח, אין לו בזה דין בעלות, משא"כ במניח הקנקן על השולחן. ובזה לא נראה לחלק כמש"כ לעיל לענין ערובי חצירות, דגדר בעלות לענין הטוב והמטיב שונה מגדר בעלות לענין קדושין, דלענין הטוב והמטיב אליבא דהמרדכי אין לברך היכא שאין היין שלו, דאין זה טובה בין של אחר, אף שודאי יש לו בזה זכות שתיה ומוזג לו בעה"ב כרצונו, וע"כ נראה דלברכת הטוב והמטיב בעינן שיהיה בבעלות ממונית גמורה, ובלאו הכי אין זה טובה לשותה, ורק כשיכול לעשות בין כל אשר יחפוץ, הוי כבעלים על היין. וע"כ חילק בין מניח הקנקן על השולחן לבין מוזג לו כוס, דהמניח על השולחן לפני אורחים, נותן להם לעשות בזה כל אשר יחפצו והוי בעלות ממונית, משא"כ במוזג להם יין, יש לאורח רק זכות שתיה.

ונראה בכל זה דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, וכנ"ל יש לאמוד בזה דעת בעה"ב, אם כוונתו לתת לאורח בזה זכות שתיה בלבד או שיהיה שלו לגמרי. ובנדו"ד יש עוד צד לטיבותיה דבעה"ב, דאף אם נאמר שהתכוין בעה"ב לתת לאורח את המשקה בתורת בעלות גמורה ויהיה שלו לקדש את האשה, לא נראה דכוונתו לתת גם את הכלי, דהיינו הבקבוק והתווית, בפרט שידוע ומקובל שאין האורח נוטל, או אפילו רשאי ליטול, את התווית, ואין במתן המשקה משום מתן הכלי, יהיה שוויו אשר יהיה. ע"כ כל מה שמצאנו שנחלקו הראשונים והאחרונים אם יכול האורח לקדש אשה במנה שקיבל מבעה"ב, היינו דוקא באוכל עצמו, אולם בכלי ההגשה, לא

נראה שהיתה כוונתו ליתנו לאורח, אף לסוברים שיכול לקדש במנה שהגיש לו בעה"ב.

ג. בנו של בעה"ב

תנן בתוספתא ב"ק יא,ב: הבן שהיה אוכל משל אביו, וכן עבד שהיה אוכל משל רבו, קוצץ ונותן פרוסה לבנו ולבתו ולעבדו של אוהבו ואינו חושש משום גזלו של בעה"ב, שכך נהגו. ומבואר שיכול הבן שסמוך על שולחן אביו, לתת פרוסה ממה שאוכל לאחר, ואין בזה גזל מאביו. ומבואר לכאורה דיש לבן קנין בפרוסה ולכן יכול להקנותה לאחר. ואף שהטעם מפני "שכך נהגו", מ"מ מחמת המנהג הוי של הבן ושל העבד, דאל"כ אמאי יכול לתת לאחר. ובבן ועבד נראה דיש טעם לטיבותא שאף מדין דרך ארץ אין מניעה במתן המנהג לאחר, דבשלמא באחר איכא טעמא שיתבייש בעל הסעודה כמבואר בגמרא חולין צד,א, דטעם זה שייך באורח זר ולא בבנו ועבדו.

וכן נראה מדברי הב"י (יור"ד סו"ס רמח) שהביא את התוספתא הנ"ל תוך ציון המרדכי בב"ב שהביאה, וכתב אח"כ (המרדכי) את דברי הגמרא בחולין צד,א (עיי' חידושי הגהות על הב"י שם ס"ק ב), וכתב ע"ז הב"י: "וני"ל דאינה ענין לתוספתא דבסמוך, דההיא דבן עזאי לא משום שש גזל הוא אלא משום דחיישינן שמא אין בידו דבר אחר להאכילם וכההיא דאיתא בפרק גיד הנשה (חולין צד,א) דעל דבר כזה נהרגו ג נפשות". הרי דס"ל לב"י דהגמרא בחולין לא מיירי לענין דיני ממונות אלא למידת דרך ארץ וכנ"ל. וכן מבואר מדברי המקנה (כת"ז) שהביא את התוספתא ולמד מינה "דמיד כשנותן להם לאכול הוי שינוי רשות, דודאי מתנה גמורה היא, אלא שניחא ליה לבעה"ב יותר אם הוא אוכל בעצמו, ואינו גזל אלא איסורא בעלמא". וחזינן נמי מדבריהם דלענין הגמרא בחולין אין חילוק בין בנו ועבדו לבין איש זר, למרות שיש סברא לומר דבבנו ועבדו ליכא למיחש לבושה, מ"מ לא חילקו הב"י והמקנה כנ"ל, וחילקו בין דיני ממונות לאיסור והנהגה בדרך ארץ.

ועיי' במגן אברהם קעה,ד דבאשתו ובניו שחייב במזונותיהם, יכולים לברך הטוב והמטיב דהוי כיש להם חלק ביין. אולם במגן אברהם קע,כב, על דברי המחבר שאורחים אינם רשאים ליטול פרוסה וליתן לבנו של בעה"ב, הביא את התוספתא הנ"ל, ומשמע מדבריו שהקשה מהתוספתא על דברי הגמרא בחולין צד,א ופסק המחבר שם, וישב המגן אברהם: "וני"ל דהכל לפי מה שהוא המנהג, ובאתרא דקפדי אסור". ולכאורה משמע דסתרי דבריו אהדדי, דלענין הטוב והמטיב כתב דבאשתו ובניו ובנותיו שמזונותיהם עליו, הוי דידהו ויש להם בו שותפות, ואי הוי דידהו, אמאי לא יכולים לתת לאחר. ונראה דהמגן אברהם ס"ל דהיכא דהוי מזונותיהם עליו, הוי דידהו וכמש"כ לענין הטוב והמטיב. והא דאיתא בתוספתא דב"ק שיכול ליתן הפרוסה לאחרים, דכיון שנהגו אין בזה ממידת דרך ארץ שלא ליתן לאחרים, וע"כ דוקא אם נהגו ליתן, דאף שהוא שלהם, מ"מ אם אין מנהג לתת לאחרים, הדבר אסור מהלכות דרך ארץ. וכן איתא בחולין צד,א דאין לאורח ליתן, ובאורח אפשר דהמגן אברהם ס"ל דלא הוי דידהו, ומ"מ אסור מהלכות דרך ארץ, ואף אי הוי דידהו אסור מהלכות דרך ארץ. אבל לענין הבעלות הממונית ס"ל למגן אברהם דבאשתו ובניו הוי דידהו, ורק מה שיכולים ליתן לאחרים הוא מפני שכך נהגו.

והמגן אברהם הנ"ל (קעה,ד) כתב דבאשתו ובניו שחייב במזונותיהם יש להם חלק ביין. והנה בגמרא כתובות סה,ב איתא: ת"ר מותר מזונות לבעל מותר בלאות לאשה. מותר בלאות לאשה למה לה. אמר רחבה שמתכסה בהן בימי נדתה כדי שלא תתגנה על בעלה. אמר אביי נקטינן מותר בלאות אלמנה ליורשיו, התם הוא דלא תתגני באפיה, הכא תתגני ותתגני. וברש"י (ד"ה מותר, וכן הוא בר"ן בכתובות כח,א בעמוה"ר ד"ה גרסינן) ביאר: "כגון אשה שמזונות האמורים במשנתנו עודפין לה, שאינה רעבתנית". ונראה דהר"ן מעמיד את הגמרא באופן ששעור שקבעו חכמים עודף לה, ומלכתחילה נותן לה הבעל פחות משעור זה, אולם אם זקוקה היא לשעור מזונות מסוים והיא מרעיבה עצמה ואוכלת פחות, הוי המותר דידה. וכן נראה מדברי התוס' בנזיר כד,ב (ד"ה שקמצה) על הא דאוקמא בגמרא שיש לאשה בהמת חטאת ובהמת עולה, דאף שמה שקנתה אשה קנה בעלה, מיירי דקמצה מעיסתה, וז"ל:

"וא"ת, והא אמר בפרק אע"פ דמותר מזונות לבעל ... ועוד תירץ הר"מ דהא דאמרין

מותר מזונות לבעל כגון שקצבו לה כך וכך דינרין לשבת והוזלו המזונות, שדי לה באותה קצבה כדי שבעה והותר, אותו מותר לבעל, אבל הכא מיירי שקימצה מעיסתה, שלא הוזלו המזונות אלא קימצה ופיחתה מפיה שלא אכלה כדי שובע, דההוא מותר הוא ודאי דידה."

ומבואר מתוס' דמיירי שלכתחילה סגי לה בפחות משעור שקבעו חז"ל או בפחות משעור שקבעו לה בית דין (עקב הוזלת המזונות), אבל אם נתנו לה מזונות והרעיבה עצמה, הוי מותר דידה. ונראה דבכהאי גוונא שהרעיבה עצמה יש לה דין בעלות ממונית על מותר המזונות. וכן מבואר בדברי הר"ן נדרים פח, א (ד"ה מתני') שאם נתן לה הבעל מזונות הקצובים לה וצמצמה והותירה, "אין לו לבעל באותו מותר כלום". וכן מבואר בב"ש ע, יח דאם מכרה משל הבעל והמעות היו ראויים לה למזונות רק דחקה את עצמה וצמצמה, שייך לה המעות כמו במעשי ידיה וכדאיתא בשו"ע אהע"ז ע, יא. וכן מבואר בדגול מרבבה (אהע"ז ע, ג), על דברי הרמ"א (ומקורו בטור אהע"ז שם) דאם צמצמה והותירה המותר לבעל, וכתב הדגול מרבבה דצמצמה היינו שקנתה בזול, אבל אם קמצה ואכלה פחות משבעה הוי דידה. וכנ"ל דבכהאי גוונא יש לה בעלות ממונית על מותר מזונותיה לעשות בהם כמנהג בעלים.

ובשו"ת תשובה מאהבה (ח"א סי' עח) כתב כן להלכה דאם צמצמה והרעיבה עצמה, דהוי דידה, דאף אי נימא דדין זה תלוי בשני תרוצי הגמרא בנזיר (אם צמצמה או שנתנו לה על-מנת שאין לבעלה רשות בהן), מ"מ אין להוציא מיד האשה המוחזקת. ובסי' פב דייק מלשון הרמב"ם (אישות יב, ג) שלא הביא את הברייתא בכתובות סג, ב מותר מזונות לבעל כפשוטה (וכפי שהביא הר"ף בכתובות כח, א בעמוה"ר והרא"ש בכתובות ה, לח) אלא שינה לשון הברייתא וכתב ז"ל: "האשה שפסקו לה מזונות והותירו, המותר לבעל". דהיינו דוקא אם מסתפקת בפחות ממה שפסקו, אבל אם נתנו לה מזונות כדי צרכה וצמצמה והותירה, המותר שלה.

אמנם בהפלאה (עג, ב) כתב דמלשון הרמ"א (הני"ל) והשו"ע (אהע"ז צה, ה לענין מזונות אלמנה) משמע דאפילו צמצמה הוי דבעל ודירשם. ובבית מאיר ע, ג כתב דיש בזה פלוגתא, דלדעת הטור והרמ"א משמע דדוקא בהוזלו, ממה שכתבו "האשה שפסקו לה מזונות וכו'". אמנם הר"ף והרא"ש שסתמו ולא פרשו דמותר מזונות דבעל דדוקא בהותירה ממה שפסקו לה, משמע דבין בהוזלו ובין בצמצמה הוי דבעל, אך יכול לומר קים לי כרמ"א והטור דבצמצמה הוי דידה. ומבואר דלדעת ההפלאה דעת הטור והרמ"א מתפרשים בסתמא דבצמצמה הוי דבעל, ולדעת הבית מאיר יש לפרש את דברי הטור והרמ"א כמש"כ בתשובה מאהבה בדעת הרמב"ם. (ועיין בבית יעקב ע, ג שחילק בין מזונות שהם מעיקר דין מזונות לבין מזונות שהם מדין "לפי כבודו וכבודה", דמזונות שהם מדין "לפי כבודו וכבודה" אם הותירה הוי דבעל, וכל הדיון הני"ל הם רק במזונות שהם מעיקר הדין. ועיי"ש מה שדן אם לשיטות דהוי דידה, אם הוי שלה לגמרי ואין לבעל בהם פירות.)

ובמהר"י אסאד בתש' (ח"ב י, ב) הביא את דברי הגמרא בנזיר כד, ב ומשמעות דברי רש"י דלפי התרוץ השני (שנתנו לה על-מנת שאין לבעלה רשות בהם) אם קמצה מעיסתה, הוי המותר לבעל, דלא כתרוץ קמא בגמרא. והרמ"א והטור פסקו כתרוץ השני בגמרא, ועי"כ הוי המותר לבעל. וכן בתוס' בנזיר שם אליבא דתרוץ קמא של התוס' דמיירי שאמר לה צאי מעשי ידיך במזונותיך, הוי המותר לבעל בקמצה בעיסתה. וכן מהא דבכל המקומות בש"ס שהקשו מה שקנתה אשה קנה בעלה, לא תירצו דמיירי בצמצמה. וס"ל למהר"י אסאד דלדעת הכל הוי המותר דבעל ואין יכול לומר קים-לי כדעת הטור והרמ"א, כיון דגם לדידהו הוי דבעל.

אמנם עיין ברש"י נזיר כד, א שהעמיד את דברי הגמרא שקמצה מעיסתה: "כגון דהשרה לה מזונות עיי' שליש ... והלכה זו וקפחה ממזונותיה ...". וצ"ב למה ליה לרש"י לומר דהשרה אותה עיי' שליש. ולכאורה י"ל דדוקא בהשרה אותה עיי' שליש והמציא לה מזונותיה, בזה אם הרעיבה עצמה ואכלה פחות מהשעור דהוי המותר דידה, אולם בבית בעלה שצמצמה ודחקה עצמה, הוי המותר לבית הבעל ואין לה בזה זכות ממונית. ועיין תש' מאהבה (ח"א סי' פב) דבמשרה עיי' שליש שהם בקטטה, יש סברא יותר לומר דהוי דידה. ועיין במהר"י אסאד (הני"ל) דאף אם תימצא

לומר דפליגי, היינו דוקא מהמזונות שקצבו לה "במשרה את אשתו ע"י שלישי ... וכלשון רש"י בנזיר כד, ב וכלשון הרמב"ם והרמ"א הנ"ל ששייכים לפיה בלבד וכבר זכתה ביה בתקנת חכמים, וכמו אילו כבר אכלתה". אך בהמשך מיד כתב דהכי נמי הרעיבה עצמה ומחזקת המותר לעצמה. הרי שהרעיבה עצמה ממה שהניח לפניו היא כמשרה ע"י שלישי. ואפשר שנותן לה לקנות מזונות וקנתה כדי צרכה ואח"כ הותירה, היא כמשרה ע"י שלישי, דבכגון זה היא המותר דידה, משא"כ במניח לפניו על השולחן. אלא שמדברי השואל ומשיב (מהדורה שתיתאי סי' מו) נראה שנקט כדעת רש"י בנזיר, וז"ל:

"ולפענ"ד היה נראה הכרעה טובה דבסתם אשה שקמצה הוא שלו, אבל בהדירה או שמשרה אשתו ע"י שלישי, בזה כל שקמצה הוא שלו. וטעם הדבר דהרי באמת הוא אינו מחויב ליתן רק מזונות כדי צרכה ולא יותר, א"כ אף שקמצה מעיסתה מסתמא מחלה לו דאל"כ למה תקמץ מעיסתה, וגם לא עדיף מכל מה שקנתה אשה קנה בעלה. ואין לומר דהו"ל כנתן לה הוא מתנה, דקיי"ל דקנתה ואין הבעל אוכל פירות, דזה אינו, דשם דוקא כשנתן לה מתנה בפירוש ועיין בסי' פה, ז, אבל כאן נתן לה לשם מזונות, וא"כ כל שקמצה מסתמא מחלה לו משום ריוח ביתא, אבל במדירה או שמשרה ע"י שלישי, בזה ודאי מה שחייב לתת לה כפי שפסקו הבית דין, הרי אלו שלה כאילו נתן לה מתנה."

מדברי השואל ומשיב מבואר דבנותן לה מזונות, היא המותר בכל ענין של הבעל, וע"כ גם באוכלת על שולחנה היא המותר דבעל אפילו הרעיבה עצמה, משא"כ בפסקו לה מזונות או במשרה ע"י שלישי, כל המזונות היא דידה, ומה שהותירה, משלה ולעצמה הותירה. כלומר - כאשר הבעל מאכילה על שולחנה, החיוב הוא חיוב מזונות - לזון את אשתו, ומה שלא אכלה, לא הוא בכלל החיוב. משא"כ בחיוב של משרה ע"י שלישי או ע"פ פסק דין, זהו חיוב ממוני, ע"כ כל מה שפסקו היא דידה, ומה שהותירה וצמצמה היא דידה.

ואיתא בירושלמי (כתובות פרק אלמנה ניונת ה"א, הובאו הדברים גם בר"ן כתובות כח, ב בעמוה"ר): רב יהודה בשם ר' אבהו בשם ר' יוחנן, הותירה מזונות - אשת איש שמציאתה שלו, הותירה - מזונותיה שלו. אלמנה שמציאתה שלה, הותירה - מזונותיה שלה. וכדברי הירושלמי פסק הראב"ד בה"ל אישות יח, ד דמותר מזונות אלמנה לעצמה, דלא כרמב"ם שפסק דהוי דיורשים. ומבואר מדברי הירושלמי דהא דמותר מזונות לבעל, אין הפירוש שמעולם לא ניתן לאשה אלא זכות לזון את עצמה ורק מה שאכלה בפועל שייך לה, אלא שהחיוב מזונות הוא חיוב ע"פ השיעורים שקבעו חכמים, ומה שהותירה בפועל צריך להיות שייך לאשה, אלא דחשיב כמציאתה שהוא לבעלה. וע"כ לפי הירושלמי זכות הבעל במותר המזונות עוברת דרך זכותה של האשה, דלאחר שזכתה בכל מזונותיה כולל מותר המזונות, זכה הבעל במותר מכח מציאתה.

ונפק"מ בזה במקום שאין לו זכות במציאתה. וכן כתב הגר"מ פיינשטיין בתש"א אגרות משה (אהע"ז ח"א סי' קו) דהיכא דהרעיבה את עצמה היא כהעדפה ע"י הדחק, דשיטת הר"ח (עין רא"ש כתובות ו, ב), וכן כתב הב"ח באהע"ז ר"ס פ דהכי נוהגים במדינות אלו שהעדפה שע"י הדחק היא דידה, אמנם היא מספק שאין מוציאים מידיה ולא בתורת ודאי. ואף שהגר"מ פיינשטיין זצ"ל כתב דמדברי הר"ן והראשונים הנ"ל נראה דאין זה מדין העדפה אלא מעיקר הדין היא דידה בצמצמה, וכדמשמע גם בתוס' בנזיר כד, ב הנ"ל, מ"מ אין לסמוך אלא על הטעם של העדפה שע"י הדחק. ונפק"מ שאין לאשה אלא מתורת ספק, וכן הבעל אוכל פירות ממותר זה. (ועיי"ש עוד מה דין העדפה של מזונות הילדים הקטנים, ומותר מזונות הבעל. עוד כתב דמה שהרחיקה נדוד וכיתתה רגליה כדי להשיג מזונות בזול, חשיב כצמצמה וכהרעיבה את עצמה, עיי"ש).

ונראה נפק"מ נוספת אם נאמר דחיוב המזונות הוא ע"פ שיעור שקבעו חז"ל או ע"פ מה שצריכה, ומה שצמצמה והרעיבה את עצמה היא המותר דידה, או נאמר דחשיב כמציאה וכהעדפה ע"י הדחק דהוי דידה, דאם נאמר דהוי דידה מעיקר הדין, א"כ גם במזונות הבנים שיערו חכמים את מזונותיהם הצריכים להם, ומה שהרעיבו עצמם היא דידה, דכל מה שנותן למזונותיהם הראויים להם, מקנה להם, ומה שמרעיבים עצמם היא דידה. אולם אי נימא דאף דהוי דידה (של האשה) זוכה הבעל מדין מציאתה, ובהרעיבה היא העדפה ע"י הדחק, וצ"ע אם בבן שמציאתו לאביו היא העדפה ע"י הדחק (שהרעיב עצמו) דידה, דאף דמציאתו בנו הסמוך

על שולחנו הוי משום איבה, וכן הטעם במציאת אשת איש לבעלה, מ"מ בהעדפה שע"י הדחק אפשר שהוא דין מיוחד באשת איש, דכיון שיש עליה חיובי מלאכה בבית, אמרו חכמים דהעדפה דידה הוי, משא"כ בבן שאין עליו חיוב מלאכה, כל אשר ירויח בסחורה (עיי' רמ"א חו"מ ער, ב) הוי דאב.

מכל הנ"ל עולה מבואר שתי דעות האם המזונות קנויים כולם לאשה או רק מה שאכלה בפועל. ונראה דאף אם נאמר דכל מה שנותן לפני בניו הקטנים הוי דידהו, עדיין יש לחלק בין עצם המשקה לבין התוויות והפקקים (האריזה), דלענין התוויות והפקקים לא שייך דין הרעיב עצמו, וממילא אליבא דכולי עלמא הוי מותר המזונות לאב. אא"כ יש מקום לאומדן דעת דמדין מתנה או צדקה (ולא מדין חיוב מזונות) נותן האב לילדיו את תכולת הבקבוק וכן את הבקבוק החד פעמי וכל הטפל למשקה. אולם מעיקר דין מזונות לא זכו הבנים הקטנים בתוויות או בפקקים.

ד. בן גדול הסמוך על שולחן אביו, ובן נשוי המתארח אצל אביו

ואף אם נאמר שזוכה הבן, מ"מ כיון שסמוך על שולחן אביו, הוי המציאה דידהו דאב. ושונה מזונות בבן הסמוך ממזונות האשה והבנים. דמזונות האשה והבנים הוי חיוב שחויב במזונות (מדאורייתא או מדרבנן), וע"כ יש לדון אם נדו"ד הוי בכלל החיוב אם לאו. משא"כ בבן הסמוך, אין זה מכח חיוב אלא מרצון האב והסכמתו שיהיה הבן סמוך וניזון משולחנו, ובזה יש לדון באומדן דעת הנותן, אם נותן לו רק מה שאוכל בפועל או כל מה שרוצה יכול ליטול מהבית בתחום הסביר. דהיינו, שיכול ליטול עימו מזונות ואוכל המצוי בבית או אפילו לקנות על חשבון אביו ולקחת למקום אחר, כפי הנהוג והמקובל. ואפשר דהוא הדין באשה ובנים אין דרך לדקדק, דחיוב מזונות לחוד, והנהוג שלא לדקדק מאידך, ומעבר לחיוב מקובל שיכולים ליטול כפי הבנתם ובתנאי שמדובר בתחום הסביר (שלא יקחו בכמות או באיכות לא מקובלת בבית הנידון). לפ"ז אפשר דיכולים לקחת מכח הנהוג גם את התוויות, וכל עוד שלא זכו, הוי דידהו (של האשה והילדים), אך בשעה שזכו, הוי דאב מדין מציאה.

ולפ"ז שונה דינו של בן הסמוך על שולחן אביו לבן נשוי המתארח אצל אביו, דבן הסמוך על שולחן אביו הוי מציאתו לאביו, ע"כ אף אם נאמר דאין דרך לדקדק וכוונתו שיכול לקחת כאוות נפשו ובתחום הסביר, ובכלל זה יכול ליטול את הבקבוק על אריזתו ולא רק לשתות את תכולתו, מ"מ כאשר עלתה בגורלו הזכיה, זכה האב מדין מציאת בנו הגדול הסמוך על שולחנו. משא"כ בבנו הנשוי המתארח אצלו, כיון שאין דרך לדקדק, הרי שנתן את הבקבוק עם אריזתו, וכאשר מצא הבן, זכה לעצמו.

ויש מקום לחקור מה הוא הגדר של "סמוך על שולחן אביו". האם בן נשוי שאביו מפרנסו וכל חודש מעביר לחשבון הבנק של הבן את דמי כלכלתו, כולם או חלקם, האם חשיב כסמוך על שולחן אביו? ומה הדין בבן המשתכר במקצועו סכום נכבד, ובכל זאת, מטעמי נוחיות או מטעמים אחרים, מתגורר אצל אביו וניזון על שולחנו, האם חשיב כסמוך על שולחן אביו? והשאלה בגדר "סמוך על שולחן אביו", אם הכוונה לאוכל על שולחנו ומזונותיו עליו, או דהוי כסמיכה שאם תנטל יפול, דהיינו שאינו יכול להתקיים בלא הסמיכה, ובלאו הכי אינו כסמוך על שולחן אביו ולית בזה משום איבה.

ודין זה של גדול הסמוך על שולחן אביו דדינו כקטן שמציאתו לאביו, מקורו מדברי רבי יוחנן ב"מ יב, ב, על המשנה שם בע"א דמציאת בנו ובתו הקטנים, הרי אלו שלו, ומציאת בנו ובתו הגדולים, הרי אלו שלהן, וס"ל לרבי יוחנן דגדול הסמוך על שולחן אביו, הרי הוא כקטן, וקטן שאינו סמוך על שולחן אביו, מציאתו לעצמו. ובתוס' שם (ד"ה רבי יוחנן), כתבו וז"ל:

"דלא שייך איבה אלא בבנו שדרכו לזונו תמיד, ואם לא יפרנסנו אביו לא יפרנסנו אחר, אבל אדם אחר מעלמא סמוך על שולחן חבירו חניס כגון יתום וכיוצא בו, אין סברא שתהא מציאתו לחבירו, וכל-שכן עבד ואמה שבשכר טרחם הם אוכלים."

ומבואר מדברי התוס' שיחודיות הדין בבנו שסמוך על שולחנו, "שאם לא יפרנסנו אביו לא

יפרנסנו אחר", אולם בהיכתי תימצי שהבן יכול לזון את עצמו ובכל זאת אביו מכלכלו, אין זה בגדר "סמוך על שולחן אביו", דיש לו מי שיפרנסנו - הוא עצמו, ומה שאביו מכלכלו, במקרה זה הוא כאחר. ומש"כ התוס' "שדרכו לזונו תמיד", היינו דאחר לעיתים נותן ולעיתים מפסיק, ברצותו מאריך וברצותו מקצר, וע"כ אביו, כיון שאין לו אחר שיפרנסו, דרכו לזונו תמיד ללא הפסק. ועדיין צ"ע, דאפשר דמה שהוא יכול לזון עצמו, לא דמי לאחר שזן אותו, דבאחר לא קא חסר הניזון ממון, משא"כ אם יזון עצמו, וע"כ זה שהוא יכול להחסיר ממון עצמו ולזון עצמו, אם אביו זנו ולא יתן לאב מציאתו, יהיה לאב איבה, וצ"ע.

ואין להקשות מהא דכתב העיטור, הובאו דבריו בב"י חו"מ סו"ס קעז וברמ"א ער, ב, דגם שכר מלאכתו ומה שהרויח בסחורה הוא דאב. וכן כתבו התוס' ב"מ צב, ב (ד"ה לא) ד"מציאת קטן ושכרו לאביו" (עיין ש"ך חו"מ ער, ד). ואם הוא שכרו לאב, א"כ אפילו הוא מרויח משכורת מכובדת, כיון שהוא סמוך על שולחן אביו, הוא מציאתו ושכרו לאביו. ומה שאביו מניח לו משכורתו ואינו גובה ממנו, בטובו הוא עושה, ואינו משפיע על דין מציאה. ועל-כך י"ל דמייירי בשכרו שאינו מספיק לפרנסתו, או בשכר מזדמן ואינו קבוע, ובכגון זה עדיין הוא פרנסתו על אביו שדרכו לזונו תמיד. אולם באופן שיש לו פרנסה קבועה ורק משיקולים אחרים נסמך כלכלית על אביו, לא חשיב כסמוך על שולחן אביו.

אמנם בעצם הדין אם זוכה האב במעשי ידי בנו הגדול הסמוך על שולחנו, נחלקו הראשונים. דדעת רש"י ותוס' (ב"מ צב, ב) דזוכה בשכרו. ועיין תוס' ב"ק פז, ב (ד"ה וקתני) בענין שבת מעשי ידי בניו הסמוכין על שולחנו, דסברת המקשה בגמרא לחלק בין שבת למציאה, ולפי תרוץ הגמרא דכי קא קפיד במידי דקא חסר ממונא, א"כ נראה דמעשי ידי בניו הסמוכין הוא שלהם (ועיין רע"א בהגהות לשו"ע חו"מ ער, ב דלמד מדברי התוס' דס"ל דמעשי ידי בניו ובנותיו הגדולים הסמוכין על שולחנו - שלהם). ובחידושי הריטב"א (ב"מ צב, ב ד"ה ת"ש), כתב וז"ל:

"פרש"י ז"ל קצץ עם בעה"ב שיטול מעות ולא יאכל, בשביל עצמו או בשביל בניו ועבדיו הגדולים. והא דקתני ע"י בנו ובתו הגדולים וע"י עבדיו ושפחותיו הגדולים, לאו בחדא גוונא היא, דאלו בבנו ובבתו הגדולים אפילו הן סמוכין על שולחנו אין מעשיהם שלו, וכיון שכן לעולם אינו קוצץ אלא מדעתם."

ומבואר מדברי הריטב"א דבניו ובנותיו אפילו הם סמוכים על שולחנו, מעשי ידיהם שלהם. וכן כתב הריטב"א בסוגיין (ב"מ יב, ב ד"ה ופליגא) בשם הרמב"ן, שלא עשו בניו הגדולים כעבד כנעני שהוא קנין כספו, דיש להם לבניו יד, "אלא שלגבי מציאה עשו כידו משום איבה דוקא ולא לגבי מילי דעלמא". וכן מבואר בדברי הריצב"ש, הובאו דבריו בשטמ"ק ב"מ יב, ב (ד"ה ופליגא), וז"ל:

"ורבי יוחנן ס"ל דטעמא דמתניתין משום איבה, לפי שנותן לו מזונות, אם אין מציאתו של אביו יהיה לו איבה כיון דלא טרח בה הבן, לא יתן לו מזונות."

אמנם מה שהבאנו לעיל מהרמב"ן דדוקא במציאה שייך איבה, אפשר דהוא הדין במעשי ידים, ורק חידש הרמב"ן שיש לו יד, דהיינו שזוכה במציאה ובמעשי ידיו אלא שצריך לתת לאביו משום איבה, אבל יש להם יד לזכות בעירוב וכיוצא"ו. וההכרח מתש' הרשב"א המיוחסות לרמב"ן (סי' קה), וז"ל:

"מיהו כל שסמוך על שולחן אביו שהאב מעלה לו מזונות, אע"ג דלא גברא קפדנא הוא, אפ"ה מדרבנן זוכה במציאתו ובמעשי ידיו ובשכירותו, משום דתקיננו ליה משום איבה, דאע"ג דלאו גברא קפדנא, בכל מידי דאתי ליה מעלמא ולית ליה צערא דגופא כתבלה, מיקפד קפיד."

ועי"ש בהמשך דברי התשובה. ומבואר מהרמב"ן דשכירותו ומעשי ידיו לאביו, ואף בזה שייך איבה. ועיין עוד בתש' רבי בצלאל אשכנזי (סי' לח) ובשבות יעקב ח"א סי' קה וברע"א בהגהות לשו"ע חו"מ ער, ב דכתבו דהדבר נתון במחלוקת ראשונים.

הדרינן לשאלה בבן נשוי המתפרנס ואביו נותן לחשבון הבנק, או בבן שגר אצל אביו אבל משתכר כדבעי ומשיקולים שונים גר אצל אביו, אם הוא מציאתו לאביו או לעצמו - החקרי לב חו"מ ח"ב סי' מז חקר בדין בן נשוי אם מציאתו לאביו, והביא את הגהות סמ"ק שהובא בהגהות אשר"י עירובין פ"ז ה"ח, וז"ל: "מיהו לאחר שנשא לא מהניא סמיכות על שולחנו ויכול לזכות", וכן פסק להלכה הרמ"א באו"ח שסו, י. וכתב ע"ז החקרי לב דמדברי הפוסקים דכתבו דמציאת בן גדול הסמוך על שולחן אביו לאביו, ולא חילקו בין בן נשוי לאינו נשוי, מוכח דלא ס"ל כחילוק הסמ"ק, הוא דעת הסמ"ק דעת יחיד ואינו יכול לומר קים-לי כוותיה. ובהמשך דבריו דן בענין אי מצי המוחזק לומר קים-לי כהגהת סמ"ק, ומסקנתו דמ"מ כ"ע מודים שיכול לומר קים-לי דלא כהגהת סמ"ק, ודוקא בערוב דרבנן פסקו הבי"י והרמ"א כדעת הסמ"ק, דקיי"ל כדעת המיקל בעירוב.

ויש מקום לומר דדברי הגהות סמ"ק והרמ"א דפסק כוותיה הם כדרך הכרעה במחלוקת הראשונים אם יש לבן גדול הסמוך על שולחן אביו יד לזכות בעירוב, עיין בזה בתוס' ב"מ יב, ב (ד"ה רבי יוחנן) ובריטב"א (ב"מ שם) הני"ל. וס"ל להגהות סמ"ק דבבן נשוי הסמוך, אף אם מציאתו לאביו משום איבה, מ"מ יש לו יד, דהא רשות בפני עצמו הוא, ודוקא בבן שאינו נשוי הסמוך הוא רשות ידידה כרשות האב וידו כיד אביו, משא"כ בבן נשוי, אבל לענין מציאתו לא מיירי, דבזה גם הגהות סמ"ק מודה דהוי דאב.

ולכאורה נראה לומר דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. דבבן נשוי הסמוך על שולחן אביו מיירי שאביו מעלה לו מזונות בביתו שלו, ולא שהוא סמוך לגמרי וחי וגר אצל אביו, ובכגון זה הוא מציאתו לעצמו, ואביו לענין זה כאח וכאחר, וכמבואר בטור אהע"ז קיב, ובסמ"ע חו"מ ער, ב. אבל אם סמוך לגמרי אצל אביו אפילו שהוא נשוי, הוא מציאתו לאביו, וצ"ע. ועיין עוד בט"ז חו"מ ער, ב שהביא דברי התוס' דדוקא בבן הסמוך על שולחן אביו שדרכו לזונן תמיד, משא"כ יתום הנסמך על שולחן אחר, מציאתו לעצמו ולא למי שיפרנסנו, והוסיף ה"ט"ז וז"ל:

"ובכלל זה הוא ג"כ מי שפסק לבנו מזונות על שולחנו דמציאתו לעצמו, דהא דרך חיוב הוא נותן לו, וכעין שאמרו בפרק נערה דבת הניזונת לאחר מיתת אביה דמציאתה לעצמה, דלאו מאחין קא מיתזנא."

ולכאורה יש להבין, דאם האב נותן מזונות על שולחן הבן, אמאי חשיב כדרך חיוב, ואילו כשנותן על שולחנו של האב לא חשיב דרך חיוב. והיה נראה בבאור חילוק ה"ט"ז, דה"ט"ז מיירי שנותן לו סכום קצוב למזונות ולא מזונות ממש, דכיון שנותן סכום קצוב למזונות הוא דרך חיוב וכדפקה וכיתום שסמוך על שולחן אחר, ולא חשיב כסמוך על שולחן אביו. משא"כ אם ממש על שולחנו הוא אוכל תמיד, הוא כסמוך דאית ליה איבה.

לאמור לעיל, אם הגיש האב לבן בקבוק משקה ולקח הבן את הפקק או התוית ובה הזכיה, אומדן דעת שהאב נותן לבן את המשקה כולל האריזה וממילא יכול לזכות בתוית, אמנם מה דאמרינן מציאתו לאביו היינו דוקא בבן שאינו נשוי ואינו מתפרנס מעצמו ואביו מפרנסו תמיד, כגון בן ישיבה שגר אצל אביו ואביו מפרנסו תמיד ואף שכר לימודו על האב, התוית חשיבה כמציאה, אבל בבן נשוי אפילו נותן לו אביו קצבה, או בן שאינו נשוי שיש לו כדי פרנסתו, מציאתו לעצמו ומה שזכה - לעצמו זכה. ואומדן דעת שהאב נותן לילדיו שיקחו את אשר יחפצו מביתו, אוכל ושתיה כאוות נפשם, ויכולים להוציא את השתיה עם האריזה, ובודאי שאינו מקפיד בזה ואדרבא רוצה בכך, ע"כ אומדן דעת שנותן התכולה עם האריזה בכל מקרה וענין, ולא שייך בזה מציאתו לאביו.

ה. באולם שמחות, או קיטרינג, או בבית בעל השמחה

בעל האולם רכש מהחברה את בקבוקי המשקה. כאשר הבקבוקים ברשותו ובחצירו, יש לומר כלפיו את האמור לעיל סעי' א, ולא זכה בעל האולם מצד דלא הוא דבר העשוי להמצא ברשותו, כיון שאין בעל האולם עשוי לפתוח את הבקבוקים או להסיר את התוית. וכאשר מגיש את השתיה על השולחן, לעני"ד יש לראות בזה נתינת זכות שתיה ושימוש לאורחים, זכות שנתונה

ומוקנית מכח ההסכם שבין המזמין (בעל השמחה) לבעל האולם. ובנוהג שבעל האולם נותן זכות שתיה וכן כל זכות שימוש באריזה ואינו מקפיד בכך, ואף אם הוא מקפיד על אריזות יקרות, אין הוא נוהג להקפיד על בקבוקי פלסטיק. א"כ כל המזמין שמחה, על דעת הנהוג הוא מזמין, דכיון דכשאין מבצע הגרלות אינם מקפידים, א"כ בכל זמן אינם מקפידים על השימוש בתכולה, וע"כ יש לבעל האולם חלק באריזה דוקא אם אמר בעל האולם במפורש שמשיר לעצמו זכות באריזת המשקאות.

והנה הצד לומר שזכה בעל השמחה, שבהגשת הבקבוקים לשולחן, הקנה בעל האולם את הבקבוקים לבעל השמחה. אך נראה דזה אינו אלא כדאמרן. מה עוד דביחס לבעל השמחה הרי אין כאן חצר שתזכה לו שלא מדעתו, דאין האולם מושכר לו, ולא עשה כל קנין בבקבוקים. ואף את"ל דהרשות מושכרת לו, (מבלי להכנס למחלוקת הראשונים אם חצר קונה לשוכר או למשכיר, ואליבא דשיטות שקונה לשוכר) הרי ביחס לבעל השמחה התוית לא עשויה להמצא, שהרי אין בדעתו לעבור בין השולחנות ולפתוח את הבקבוקים או להסיר את התויות, וביחס לגודל האולם ולקנה מידה של שמחה נראה דאינו בשליטת בעל השמחה, וע"כ יש להתייחס אליו כאמור לעיל בסעי' א.

ואף אלה היושבים בשולחן, אין להם רשות קניינית או זכיה בבקבוק בטרם לקחו ועשו קנין בתוית או בפקק, דעצם זכות השתיה אינה מהוה קנין. ואף אם הגביה את הבקבוק כדי למזוג לעצמו משקה, וכן אם הסיר את הפקק מע"ג הבקבוק, נראה דלא הוי קנין כיון שלא התכוין לקנות את הפקק או התוית אלא התכוין למזוג לעצמו שתיה, וקנין בעי כוונה (עיי' מש"כ בזה בחי"ג סי' ד).

וכך נראה גם הדין אם שכר אולם בנפרד והזמין קיטרינג, או הזמין קיטרינג לאולם בית הכנסת המשותף, והקיטרינג הביאו את בקבוקי השתיה, דלא הקנו את הבקבוקים לבעל השמחה, ונתנו לאורחים זכות שתיה ושימוש גם באריזת הבקבוקים. והבחינה אם הקנו את הבקבוקים לבעל השמחה או נתנו זכות שתיה - אם בסוף השמחה בעל האולם או הקיטרינג לוקחים את הבקבוקים המלאים שנשארו, דאם לוקחים את הבקבוקים בסוף השמחה הרי ניכר דלא הקנו את הבקבוקים שהביאו, ורק נתנו לאורחים זכות שתיה כולל שימוש באריזה וכני"ל (ומה שלא נוטלים את השאריות, מפני שאין בהם שימוש ולא מפני שאין להם זכות, דאף מה שנשאר בבקבוקים שייך לבעל הקיטרינג). ואם אינם נוטלים את הבקבוקים המלאים שנשארו, הרי מעיקרא הקנו את הבקבוקים לבעל השמחה. וזו אולי אחת הבחינות למדוד מי הבעלים על הבקבוקים. אולם גם אחר שנקבע מי הבעלים, עלינו לבחון ולאמוד בדעתנו האם היתה כוונתם של הבעלים לתת לאורחים זכות שימוש מוחלטת - בתכולה ובאריזה - הכל כאוות נפשם, או רק זכות שתיה. ונראה לענ"ד דע"פ הנהוג כאשר עושה שמחה באולם באמצעות קיטרינג, הזכות הינה גם על האריזה (הפקקים והתויות), ואין חילוק אם השמחה נערכת באמצעות האולם או באמצעות קיטרינג.

אולם כאשר עושה אדם שמחה בביתו, אין מקובל שהאורחים יוכלו לקחת בלי רשות, מעבר לנמוג בכוס, וממילא אין המארח נותן להם מעבר לזכות שתיה, ואין להם באריזת המשקה ולא כלום. וע"כ כאשר מזמין קיטרינג לביתו, קנתה לו רשותו את בקבוקי המשקה המונחים על השולחנות, ויש לאורח זכות למזוג לעצמו כאות נפשו. ע"כ תהיה התוית שייכת לבעל הבית ולא למוצא, דהרי הוא כמוצא מציאה ברשות הבעלים. וכאמור - הכל בגדר אומדן דעת בדעת המארח הנותן, ולפי דעת המורה.

ו. במסעדה או במלון

שונה המצב כאשר יושב אדם במסעדה או במלון ומזמין לעצמו בקבוק משקה. בכגון זה ברור שיש כאן מכירה גמורה של המלון או המסעדה למזמין, ויכול המזמין ליטול התוית לעצמו ואין למלון ולמסעדה חלק בהם. השאלה היא מה יהיה הדין במי שהזמין בקבוק משקה, ושם את הבקבוק במרכז השולחן, ואחד הסועדים מצא את תוית הזכיה. או במקרה וכל הסועדים בשולחן הזמינו במשותף בקבוק שתיה, ואחד מהשותפים מצא את תוית הפרס.

בענין זה יש לברר בהקדם באיזה קנין קנה המזמין את הבקבוק וכיצד יצא מרשות המלון לרשות המזמין. דקנין כסף לא מהני במטלטלין (עיין שו"ע חו"מ קצח, א ואכמ"ל), ואף אם היה מועיל, הרי שבמסעדה או מלון הרגילות לשלם רק לאחר סיום הסעודה, וא"כ קנין כסף לא רק דלא מהני, אלא אף מדאורייתא לית כאן קנין כסף. ומצד קנין משיכה או הגבהה, א"כ כאשר עדיין לא הגביה ובא אחר וחטף או אפילו מזג ברשות, מהיכי תיתי לומר שיזכה המזמין, הרי לא עשה המזמין כל קנין, ודמי להא דאיתא בב"ב נד, ב - נה, א ובשו"ע חו"מ קצד, ב בעכו"ס שמכר לישראל קרקע בקנין כסף ולא עשה לישראל שטר, ובא אחר והחזיק בקרקע, דזכה השני, דעכו"ס משעה שקבל כסף הפקיר הקרקע, ולא זכה הקונה אלא המחזיק, עיי"ש. והוא הדין לכאורה בזה שהמלון בשעה שהגיש על השולחן הפקיר ואפשר למזמין לזכות, ובא אחר וזכה בו. אך זה אינו, דנראה דהגשת הבקבוק על השולחן הוי כאמירה למזמין "לך משוך וקני" (עיין שו"ע חו"מ קצז, ג), וא"כ אין אחר יכול לזכות, ומה שנתן רשות לאחר הוא רק לשתות ולא זכות קנינית ובעלות.

אך עדיין לפ"ז יוכל המוצא לתת את תוית הזכיה לבעל המסעדה או המלון ואפשר דאף מחויב לעשות זאת, כיון שלפי דברינו עדיין לא עשה המזמין כל קנין בבקבוק. ועדיין צ"ע אי שייך בכהאי גוונא קנין סיטומתא, דמנהג מזמיני בקבוקי משקה דעם הגשתם לשולחן ואמירה המביעה הסכמה מצד המזמין, דקנה המזמין בקנין סיטומתא. ויש להסתפק אי מהני קנין סיטומתא בדיבור בעלמא בלא מעשה בגוף החפץ. דענין סיטומתא מבואר בגמ' ב"מ עד, א והוא רושם שעושים בגוף החבית, ולכאורה ענין סיטומתא הוא מהקנינים שנעשים בגוף החפץ, כדוגמת משיכה והגבהה, ולא כסודר, וא"כ לא מהני אם לא עושה פעולה בגוף הבקבוק, ומה שמגיש המלצר לשולחן לא יכול להוות קנין סיטומתא, וגם אין כאן מעשה מצד הקונה אלא מצד המקנה.

אמנם מצאנו בקנין סיטומתא דמהני אף בדברים. דהנה המרדכי בשבת תעב - תעג דן במי שהבטיח לחבירו להיות סנדק, והדיון אי מהני סיטומתא בדברים ובדבר שלא בא לעולם, עיי"ש ובקצוה"ח רא, א, ובה מהני אף שהקונה לא עשה כל פעולה. אולם יש לחלק בין נדון זה לנדון שלפנינו, דבנדון המרדכי מהות ההבטחה להיות סנדק היא דברים, וע"כ בכגון זה מהני ההבטחה (לסוברים דמהני) מדין סיטומתא, ומעצם מהות ההבטחה וההתחייבות היא מצד המתחייב ולא מצד הקונה, משא"כ בקנין חפץ (בקבוק כנדו"ד) אפשר דלא סגי בדברים בעלמא ובחוסר פעולה מצד הקונה (ועיין עוד בכסף הקדשים ובהגהות אמרי ברוך חו"מ סי' רא לענין התחייבות המחוזקת בקנין סיטומתא).

ומעיקרא סברתי לומר דדינו של המלצר כשליחו של המזמין, דבשעה שהזמין באמצעות המלצר, הרי הוא כאומר שלח לי ביד בנך ביד עבדך העברי או ביד שלוחך וכו', דבב"מ צח, ב - צט, א חשיב כשליח השואל וחייב אם מתו ביד בנו של משאיל, עיין שו"ע חו"מ שמ, ה, ואף לשיטות דבעינן קנין כדי להתחייב בשמירתו, חשיב קנין השליחים כקנין השואל להתחייב באונסין. והכי נמי הזמנת בקבוק מהמלצר, חשיב המלצר לענין ההזמנה כשליחו של מזמין, ומשיכתו כמשיכת המזמין. ואם תאמר, והרי אם יאנס ביד המלצר לא יגבו מהמזמין את עלות ההזמנה, י"ל דכן הוא המנהג למחול בכהאי גוונא ולא לחייב, אבל מעיקר הדין הוא שלוחו לקנות עבורו. (ומ"מ צ"ע במלצר נכרי, כפי שהדבר מצוי במקומינו).

לפ"ז עוד ביד המלצר הבקבוק ברשות המזמין, ואפשר דאם יפתח המלצר את הבקבוק ויגלה את הזכיה בטרם יגיש לשולחן, לא יוכל ליטול את הזכיה לעצמו, ודמי לשליח שקנה עבור משלחו, שלא יוכל אחרי הקנין לומר לעצמי קניתי (עיין שו"ע חו"מ קפג, ד). ועדיין צ"ע, דאפשר דהמלון לא קפיד שיקנה עבור המזמין עד אשר יגיש לשולחן, ורק בהגשה לשולחן הוי גמר קנין, דהמלון מאפשר לו לזכות עבור המזמין ויגמר קנינו בהגשה, וע"כ יכול לחזור בו (עיין בשו"ע חו"מ קפג, ד ובסמ"ע ס"ק יג). ובכל אופן לאחר שהגיש המלצר לשולחן, לא יוכל אחד מיושבי השולחן שהגביה את הבקבוק לזכות בתוית או בפקק, דזה ברור שאף אם הניח לו לשתות, לא נתן לו זכות בפקק או בתוית.

כל זה במי שיושב בשולחן ומזמין עבורו ונותן לאחר זכות לשתות, אך אם מלכתחילה הזמין

בקבוק עבור כל השולחן ואומר למלצר שהוא מזמין עבור השולחן בקבוק שתיה, הרי הוא רוכש ונותן מתנה עבור כולם, וקנין המלצר הוא בעבור כולם. ועדיין יש לחלק בין אם מבקש המלצר לדעת מי המתחייב עבור התשלום קודם הגשת הבקבוק או מבקש לדעת זאת אחר הגשת הבקבוק. דאם יודע שראובן פורע עבור הבקבוק, ויודע זאת קודם הגשת הבקבוק, אי"כ כוונתו לקנות עבור המתחייב, ומה שרוצה המתחייב/ המזמין לתת מתנה ולרכוש עבור כולם, י"ל שלא עשו עדיין קנין בזה. משא"כ אם לא יודע בשעת ההזמנה מי המתחייב לתשלום, כוונתו לזכות עבור כל השולחן.

אולם לאחר העיון נראה דאכן אין המזמין זוכה עד אשר יעשה בו קנין, וכל עוד לא עשה קנין, לא זכה בו. ומה שחייב לשלם בשעה שהביא המלצר לשולחן אף שלא עשה קנין ולא נהנה מהמשקה (כשאתר לקחו) התחייב בתשלום כדין האמור בתש"ו הרא"ש קד"ו, הובא דבריו בשו"ע חו"מ שלג, ח במי שאמר לאומן עשה לי דבר פלוני ואקחנו ממך ועשאו האומן ואח"כ אינו רוצה לקחתו, והוא דבר שאם לא יקחנו יפסיד האומן - חייב. ומבואר ברא"ש דחייב לשלם מדינא דגרמי. והיינו דכל קונה חפץ מתחייב בדמיו עם קנינו, אולם כאשר מבקש לקנות ולהביא למקום מסוים, ואח"כ לא עשה קנין, מ"מ אם המוכר לא יכול לקבלו בחזרה, חייב בתשלום דמיו, דהתחייבותו לשלם היא עם הגעת החפץ לשולחן.

ע"כ כאשר שם המלצר את הבקבוק על השולחן, התחייב המזמין בדמיו אבל עדיין לא זכה בבקבוק, וע"כ אם בא אחר וחטף, דינו כמבואר בשו"ע חו"מ קצד, ב בישראל שקנה קרקע מעכו"ם בכסף ולא כתב לו עדיין שטר, ובא אחר ועשה חזקה בקרקע, דזכה השני, דעכו"ם משעה שקבל את הכסף הסתלק, והישראל (הקונה הראשון) לא זכה עדיין בקרקע, ויכול השני לזכות מההפקר. ועיין בב"י וברמ"א דמ"מ השני מקרי רשע כדין עני המהפך בחררה ובא אחר ונטלה, ועיין בסמ"ע קצד, יב.

ברם נראה דבנדון שלפנינו אין דרך להגביה את הבקבוק המוזמן על דעת לזכות בו אלא על דעת למזוג ולשתות את תכולתו, ומה שמצא אח"כ פקק וזכה בפקק, אפשר דדמי למציאה, שנחלקו בה רש"י ותוס' בקידושין נט, א (ועיין שו"ע ורמ"א חו"מ רלז, א) אם הוי בכלל עני המהפך בחררה, ואף דכאן המזמין חפץ לזכות והרי הוא הזמין והוא התחייב בתשלום, מ"מ לענין זה כל עוד לא זכה, לאו אדעתיה אלא על התכולה ולא על האריזה, וע"כ דמי למציאה דלא חשיב רשע, וצ"ע.

אך אם הוכנס הבקבוק לחדרו של המזמין במלון, בכהאי גוונא הדבר יהיה תלוי במחלוקת הראשונים אם חצר מושכרת קונה למשכיר או לשוכר, ופשיטא שאם הגביה המזמין, שזכה, אולם אם עדיין לא הגביה, יוכל לפי חלק משיטות הראשונים לזכות בתווית הזוכה מדין חצר מושכרת, עיין ב"מ קב, א ברש"י לגבי הזבל שבחצר אי קני למשכיר או לשוכר, רש"י גיטין עז, א (ד"ה קנה בעלה), רש"י ב"מ מט, ב (ד"ה מושכרת ביד המוכר), תוס' שם (ד"ה תרתיל), ריטב"א ב"מ קב, א (ד"ה אמר אביי), וכן בראב"ד (שכירות ו, ה), שכולם נקטו להלכה שחצר קונה מציאה לשוכר. ובטעם הדין שכתב הקצוה"ח שיג, א דקנין חצר הינו למי שיש לו רשות השימוש וקנין פירות ולא למי שיש בעלות. משא"כ דעת הרמב"ם (שכירות ו, ה) שקונה החצר למשכיר, וכן דעת הסמ"ג (עשין פט) ודעת המחבר חו"מ שיג, ג. ועיין עוד מהרי"ט אלגאזי (פ"ב, כב, ד, ה איך) שכתב לבאר דגם לרש"י קני למשכיר. ובספרו גט מקושר (סי' יא) שדעת רבינו תם (תוס' ב"ב נא, ב ד"ה במתנה) כדעת הרמב"ם. ואף שכנסת הגדולה (שיג, ה) הבי"ט סוס"ק ד) כתב דדעת הרמב"ם דעת יחיד, המהרי"ט אלגאזי כתב דאינו דעת יחיד, וע"כ יש לכאורה ללכת בזה אחר המוחזק (והארכתי בזה בח"ב סי' ל, עיי"ש).

לפי"ז בנדון שהמלצר הניח את הבקבוק בחדר המזמין, אם בא אחר ותפס מהחדר והגביה את התווית, כיון שיש מחלוקת אם קנה המזמין את הבקבוק בקנין חצר, יכול המוחזק (התופס) לומר קים לי כדעת הרמב"ם שלא זכה השוכר בקנין חצר, ודמי למש"כ לעיל דחשיב הסתלקות של המלון וזכיה של האחר בטרם יזכה השוכר/ המזמין.

ז. גבאי ביכני"ס שקונה עבור ציבור המתפללים

בזה לכאורה יש להבחין בשתי מציאויות: כאשר קונה הגבאי עבור ציבור המתפללים מכספו הוא ואח"כ גובה מהציבור, ובמציאות אחרת - כשלכתחילה קונה הגבאי מכספי הציבור. כמו-כן מה הדין כאשר נשלח לקנות שתייה מסוימת שאין בה זכויות ופרסים, והוא על דעת עצמו שינה וקנה שתייה מחברה המחלקת פרסים, ועלה בידו פקק עם זכיה, למי שייכת הזכיה?

איתא בב"ק קב,א - ב: ת"ר, הנותן מעות לשלוחו ליקח לו חיטין ולקח מהן שעורין, שעורין ולקח מהם חיטין, תני חדא, אם פחתו - פחתו לו, ואם הותירו - הותירו לו. ותני חדא, אם פחתו - פחתו לו, ואם הותירו - הותירו לאמצע. אמר רבי יוחנן לא קשיא, הא רבי מאיר והא רבי יהודה, הא רבי מאיר דאמר שינוי קונה, והא רבי יהודה דאמר שינוי אינו קונה ... מחכו עליה במערבא לרבי יוחנן אליבא דר' יהודה, וכי מי הודיעו לבעל חיטין שיקנה חיטין לבעל מעות. ופרש"י שם (ד"ה מי הודיעו), וז"ל:

"(מי הודיעו) למוכר החיטין שלצורך בעל המעות הן שיקנה לו דקתני הותירו לאמצע, בשלמא דלר' אלעזר אליבא דרבי מאיר דאמר בכל דהו ניחא ליה, לאו משנה הוא ושליחותיה דבעל הבית קעביד וקני בעל מעות מחצית שכו, אלא לרבי יוחנן דאמר משנה הוא ולא הוי שליחות, ומיהו שינוי לא קני, קשיא דממאן קבעי למקני, הא לא קננהו בעל המעות לעולם."

דכל זמן שהשליח שלוחו של בעל המעות, הרי שקנינו של שליח הוא קנין בעל המעות, אבל משעה שחזר בו או דהוי חזרה מחמת השינוי, כיצד קונה בעל המעות את החיטין למחצית שכו, דהא בעי הודעה למקנה שיקנה חיטיו לבעל המעות. והראשונים פסקו כרבי יוחנן ולא כבני מערבא, דכן היא דעת הרא"ש בב"ק שם הי"ח, וז"ל:

"וליתא לחוכא דבני מערבא, דאע"ג דשני השליח מ"מ אין מתכוין לקנות ודעתו לזכות לצורך בעל המעות, ואע"פ שבעל החיטין מזכה לשליח החיטין, ידו כיד בעל המעות שהוא מתכוין לזכות, ולא בעינן שידע בעל החיטין שהוא זוכה לבעל המעות."

והרא"ש הוסיף דאע"ג דרבי אבא אוקמא למשנה בערכין אליבא דבני מערבא, דאי לאו דכל המקדיש אין לו בכסות אשתו ובניו ובצבע שצבע לשמן, היינו אומרים מי הודיעו לצבע שיקנה לאשה, היינו דאין הבעל זוכה בשלו לאשתו ובעינן שיזכה ע"י אחר, אבל הכא השליח זוכה לבעל המעות. ועיין בקצוה"ח קפג, דכתב דדעת הראשונים והפוסקים כנ"ל דלא קיי"ל כבני מערבא, אך כתב לחלק דדוקא היכא שקנה השליח במעות המשלח לא בעינן הודעה למוכר שיקנה חיטיו לבעל המעות, אבל אם קנה השליח במעותיו הוא, בעינן הודעה, וע"כ בצבע אין האשה קונה כיון שלא נתנה מעות. ועיין בנתיבות שם קפג, דקונה המשלח בקנין כסף לבד ללא משיכה, דאף דמטלטלין לא קניין בכסף מטעם שמא יאמר לו נשרפו חיטיך בעליה, מ"מ דבר זה אינו שייך כששליח שלו מושך, דאף שאינו מתכוין לקנות למשלח, מ"מ אין המוכר יכול לומר לו נשרפו חיטיך בעליה, וקונה המשלח בקנין כסף לחוד.

לפי"ז יהיה נפק"מ אם גבאי ביהכני"ס הולך וקונה במעות הציבור או קונה במעותיו, אם בשעת הקנין חוזר בו ואומר שרוצה לקנות לעצמו, או ששלחו אותו לקנות שתיה מסוג מסוים (שאיין בה זכיות), והוא על-דעת עצמו הלך ושינה וקנה שתיה מסוג אחר (שיש בה זכיות), דאם קנה ממעותיו הוא, לקצוה"ח הוי הזכיה רק לו, דבעינן הודעה למוכר. ואם קנה בממון הציבור, קיי"ל כר"י בשינוי דאם הותירו הותירו לאמצע. [אלא שיש לדון כשמניחים על השולחנות, אם דעת הציבור להקנות את האריזה למי שיושב ליד השולחן או שדעתם להפקיר, ויש לאמוד בזה את דעתם. ואם אין כוונתם להפקיר או לתת לאורחים את האריזה, הוי הזכיה דידיהו אם קנה בממון שלהם]. והוא הדין אם עשה שליחותו וחזר בו בשעת הקנין, דאם קנה במעותיו לקצוה"ח הוי דידיה כיון דבעינן הודעה למוכר, משא"כ אם קנה במעות הציבור, לא מצי לחזור בו ללא הודעה למוכר ולא בעינן הודעה וזכו הציבור (לקצוה"ח). ועיין עוד מה שכתבתי בסוגיית בני מערבא כאן בסי' לב.

אולם במקרה שלא שינה משליחותו וקנה את אשר בקשו ממנו, וכן לא חזר בו בשעת הקניה אלא אח"כ, קנו הציבור וזכו בשלהם, בין קנה הגבאי במעותיו ובין קנה במעות הציבור. דין זה נגזר מהאמור לעיל ומדברי הטור (ח"מ קפג, ד) בשם הרמ"ה (ועיין שלטי גבורים קדושין כד, א בעמוה"ר, ושלטי גבורים ב"ק לו, ב בעמוה"ר), וכוותיה פסק המחבר (ח"מ קפג, ד), וז"ל:

"ראובן שאמר לשמעון זבין לי האי מידי וזבין ליה סתמא, קנייה ראובן משעת משיכת שמעון, ואע"פ שחזר שמעון אחר משיכה ואמר לעצמי כוונתי לקנות, אינו נאמן, אע"ג דיהיב שמעון דמים שלו, קנייה ראובן ויהיב לשמעון זוזי. אבל אם חזר בו שמעון קודם משיכה ואמר שקונה לעצמו, אפילו חזר בין מתן מעות למשיכה, קנה לעצמו אי יהיב שמעון למוכר זוזי מדיילה. אבל אי יהיב ראובן זוזי לשמעון ואזל ויהיב זוזי למוכר בשמא דראובן, ומקמיה משיכה הדר ביה שמעון ואמר לעצמי אני קונה, לא קנה שמעון עד דמודע למוכר ומכוין מוכר לאקנויי ליה. במה דברים אמורים בדאמר זבין לי אבל אי אמר אייתי לי דאזבין ואזל זבין לנפשיה - זכה."

מבואר מדברי הרמ"ה דאם אמר למוכר מכור לי כדי שאמכור ואקנה לציבור, זכה לעצמו בכל ענין, אבל אם אמר "זבין לי", אינו יכול לחזור בו אחר הקנין, ואף אם חוזר קודם הקנין, היינו דוקא כשמעות של שליח, או במעות של משלח ומודיע למוכר שחוזר בו, ומ"מ אינו נאמן לומר שחזר קודם משיכה. [והא דמהני חזרה קודם משיכה כשקונה במעות של משלח, דוקא ביחד מעות אחרים כנגדן, אבל בלא"ה לא מהני, עיין סמ"ע קפג, ב]. ועיין ברמ"א (ח"מ קפג, ד), וז"ל:

"ראובן שהיה יודע סחורה בזול ואמר לשמעון לקנותה להם ביחד, ושמעון שתק וקנאה, ושוב אומר לעצמי קניתי, אם קנאה במעות שלו זכה שמעון במה שקנה, ואפילו אם נתרצה בתחילה בפירוש יכול לחזור בו ..."

ועיין בסמ"ע שם ס"ק יג שהקשה סתירה מדברי הרמ"א רסט,ו שכתב דאם נתרצה לקנות לשניהם, זכה לשניהם ואינו יכול לחזור בו. ותיירך דכאן (בסי' קפג) טוען שחזר בו בשעת הקנין, משא"כ בסי' רסט אינו טוען שחזר בשעת הקנין. לפ"ז בנדו"ד שלא חזר בו בשעת הקנין אלא לאחר הזכיה חפץ לחזור בו, לא מהני וזכו המשלחים (הציבור). ואף שהבי"ח (הובאו דבריו בש"ך ח"מ קפג, ז) חילק דבסי' קפג מיירי שלא עשו מעמד גמור אלא דברים בעלמא שיקנו ביחד ולא אמר איך יקנו ובכמה יקנו, משא"כ בסי' רסט מיירי במעמד גמור. נראה דהיינו דוקא בנידון כרמ"א בשותפים דבעינן מעמד גמור (עיין ח"מ קעו, ג ברמ"א), משא"כ בשליח ומשלח לא בעינן מעמד גמור וסגי באמירה בעלמא ואינם צריכים לעצם הפרטים כיצד יקנו והיאך (עיין ח"מ קפב, א), ע"כ נראה דבכל ענין אם עשו אותו שליח לקנות ולא חזר בו קודם הקנין, דזכו הציבור. וכאשר הניחו הציבור את הבקבוקים על השולחן, נראה דדעת הציבור להפקיר לכל אורח ולתת לו זכות לשתות וזכות לקחת גם את האריזה, אא"כ אמרו להדיא דאין דעתם שיוכלו האורחים לזכות באריזה.

ח. הגביה ולא התכוין לקנות

וכאשר אחד האורחים הגביה את הבקבוק על מנת למזוג לעצמו שתיה, ומיד אח"כ בה אחר ונטל את התוית מהבקבוק, או לאחר שפתח הניח את הפקק על השולחן ובא אחר ונטלו.

לכאורה בכגון זה הוי כמי שעשה פעולה בבקבוק (פתיחת פקק או מזיגה) שיכולה להיות פעולה של קנין, אך לא התכוין לעשות קנין ולקנות את התוית או את הפקק. ומקור הדין דבעינן כונה בקנין מהגמ' ביבמות נב, ב, דאיתא שם בגמ', החולץ ליבמתו וחזר וקדשה, רבי אומר, אם קדשה לשום אישות צריכה הימנו גט, לשום יבמות אין צריכה הימנו גט. וחכמים אומרים, בין שקדשה לשום אישות בין שקדשה לשום יבמות צריכה הימנו גט. אמר רב יוסף מאי טעמא דרבי, עשאוה כעודר בנכסי הגר וכסבור שלו הן דלא קני. ופרש"י שם, וז"ל:

"... וזה חופר בקרקע הגר וכסבור שזה קרקע שלו ולא נתכוין להחזיק, דלא קני, והאי נמי סבור שקדושי יבמה תופסין בה ולא נתכוין לקנות אלא מכח יבומי אחיו, והא פקעו

להו."

דכשם שמי שחפר בנכסי הגר לאחר שמת ולא התכוין לקנין מפני שהיה סבור שהקרקע שלו, וחפר לשם בורות שיחין ומערות, דלא קנה מפני שלא התכוין במעשה החפירה לקנין, הוא הדין במי שקידש את חלוצתו והיה סבור שיש עליה זיקת יבמות וקידשה לשם יבמות, והרי זיקה זו פקעה בחליצתו, וא"כ היה לו לקדשה כאשה בעלמא, אף שאסורה לו בחיוב לאו, מ"מ קידושין תפסי בה, וכיון שלא כיון לקדשה אלא על דעת זיקת יבמין, לא תפסי בה קנין הקידושין.

ובהמשך שם בגמ' הקשה אביי, מי דמי, התם לא קא מכוין למקני, הכא קא מכוין למקני. הא לא דמיא אלא לעודר בנכסי גר זה וכסבור של גר אחר הוא דקני. כלומר - שהיה כאן כוונת קנין אך לא לקנין הנכון, אך סוף סוף התכוין לקנות. וממשיכה הגמ' - הא לא דמיא אלא לעודר בנכסי גר זה וכסבור של גר אחר הוא, דקני. ופירש רש"י שם (בד"ה וכסבור של גר אחר), וז"ל:

"ומתכוין לקנות מכל מקום, והאי נמי קסבר לקנות מכח אחיו ואינו קונה אלא מכוחו, ומ"מ קנין הוא."

לפרוש רש"י היתה כאן כונה לקנות, וע"כ אף שלא התכוין לקנות מגר זה, כיון שהיתה כאן כונת קנין "מכל מקום", קונה. ומדברי רש"י משמע שאינו צריך להתכוין לקנות "בתורת הפקר", אלא שצריך להתכוין בפעולתו למעשה קנין. אולם ברמב"ם מבואר שלא מספיק שיתכוין לפעולה שעושה, אלא שצריך להתכוין גם לאופן שבו עובר החפץ לרשותו. וז"ל הרמב"ם בהל' זכיה ומתנה ב,ג:

"העודר בנכסי הגר וכסבור שהן שלו, לא קנה. עדר בנכסי גר זה וכסבור שהן של גר אחר, הואיל ונתכוין במעשיו אלו לקנות מן ההפקר, הרי זה קנה."

מדברי הרמב"ם חזינן שהטעם שקנה בנתכוין לקנות מגר זה וקנה מגר אחר, כיון שסוף סוף התכוין לקנות "מן ההפקר". בניגוד לרש"י שהצריך כונה "מכל מקום", הרי שלדעת הרמב"ם צריך כונה לקנות מן ההפקר. ובהסבר מחלוקת רש"י והרמב"ם נלענ"ד דלדעת רש"י כוונת הקנין נצרכת למעשה הקנין, כדי שהמעשה לא יהיה בבחינת מתעסק, לכן אין לדעת רש"י צורך להתכוין שיקנה מן ההפקר אלא שיתכוין שהמעשה יהיה בתורת קנין. אולם לדעת הרמב"ם כונת הקנין נצרכת בשביל תכלית הפעולה, דהיינו שצריך להתכוין שבמעשה זה יעבור החפץ מרשות אחת לרשות אחרת, לכן צריך הקונה להתכוין לקנות את החפץ בתורת הפקר. דהכונה הסתמית לקנות אינה מועילה לתהליך הקנין אלא לפעולה עצמה, וצריך הקונה להתכוין גם שהחפץ יבוא לרשותו מרשות המקנה, ובנידון דידיה - מרשות ההפקר, דבלאו הכי לא התכוין לתהליך הקנין אף שהתכוין לעצם המעשה.

והארכתי בענין זה בח"ג סי' ד ואכמ"ל, ומ"מ יוצא לנדו"ד שאיך שלא נפרש, הרי שבעצם ההגבהה ופתיחת הבקבוק לא היה כוונתו לשם קנין כלל אלא למזיגת הכוס ופתיחת הבקבוק, ובכגון זה בכל ענין לא קנה קמא אלא בתרא.

ט. קטן המוצא

מצוי שנערים קטנים עוברים בין השולחנות ואוספים פקקים ותוויות, ולעיתים אף מסירים את התוויות ופותחים את הבקבוקים למגינת ליבם של המארחים והאורחים, ובוזה נראה דכיון שאין להם רשות לעשות כן, לא זכו, כיון שבכל ענין לא מסכימים הבעלים (המקנים) שילכו הקטנים ויפתחו את הבקבוקים ויסירו את התוויות, והוי גזל בידם ועליהם להשיב את הנ"ל לבעלים (בכל מקרה לגופו וכנ"ל). אך במקרה ועברו בין השולחנות וראו מבוגרים פותחים את הבקבוקים, וכשהניחו את הפקק על השולחן, באו ולקחו, האם זכו בפקק?

ולכאורה היה נראה דהדבר תלוי בהבנת והגדרת המציאות: האם הקטן זוכה מההפקר, או שהבעלים (כל מקרה לגופו וכנ"ל) נותנים לאורחים זכות לקנות ולהשתמש באריזה ובתכולה.

דתנן בגיטין נט, ב: מציאת חרש שוטה וקטן יש בהן משום גזל מפני דרכי שלום. רבי יוסי אומר גזל גמור. ובגמ' שם סא, א ביאר רב חסדא בדברי רבי יוסי דהוי גזל גמור מדבריהם, ונפק"מ להוציאו בדיינים. וקיי"ל כת"ק דהוי גזל מפני דרכי שלום, עיין שו"ע חו"מ ער, א. ובגמ' גיטין סה, א: אמר רבא ג מידות בקטן, צרור וזורקו, אגוז ונוטלו, זוכה לעצמו ואינו זוכה לאחרים, וכנגדן בקטנה מתקדשת למיאון, הפעוטות מקחן מקח וממכרן ממכר במטלטלין וכו'. ובר"ן בגיטין (ל, ב בעמוה"ר) כתב דבמציאה דליכא דעת אחרת מקנה, אינו זוכה אלא מפני דרכי שלום, משא"כ בדעת אחרת מקנה יש לו זכיה גמורה. וכן פסק בשו"ע חו"מ רמג, טו. ועיין שם בש"ך ס"ק ו שפסק דבקטן של צרור וזורקו אגוז ונוטלו יש לו יד מדאורייתא, והמשנה בגיטין מיירי בקטן הפחות מגיל זה, דבו הזכיה היא רק מפני דרכי שלום. ועיין בקצוה"ח רמג, ה ובנתיבות ס"ק י (בשם המחנה אפרים) דלא כש"ך אלא כרמ"א.

לפי"ז אם נאמר שהמארח הפקיר את הפקקים (וכן יושבי השולחן אם כיוונו לקנות ואח"כ הפקירו), אי"כ אין כאן דעת אחרת מקנה וזוכה רק מפני דרכי שלום ואם אחר חטף מהקטן, אינה יוצאה בדיינים. אולם אם כוונת המארח היתה להקנות ומכח זה זוכים האורחים, אי"כ אפשר דחשיב דעת אחרת מקנה, אך אפשר גם דבכהאי גוונא לא היתה דעת בעה"ב להקנות לקטנים אלא רק לאורחים גדולים, אי"כ מדובר בסעודה לקטנים או בשולחן מיוחד לילדים קטנים, אך שיעברו בין השולחנות ויאספו, יתכן ולא היתה דעת בעה"ב לכך, וע"כ צ"ע בכל מקרה לגופו. וטפי מסתבר דכל עוד לא זכו אורחים גדולים, הוי כמציאה, ובמקום וזמן דלא קפיד בעה"ב, חשיב כמציאת קטן. (ומ"מ כשזכה הקטן, כיון שקטנים דידן סמוכים על שולחן אביהם, מציאתם לאביהם, וכמבואר לעיל).

י. שותפים באיסוף

וכאשר שני אנשים סיכמו ביניהם שיאספו יחדיו פקקים, וכ"א אסף אחוזים שונים (לא כמות שוה), ולא היה ביניהם הסכם כיצד יחלקו את הזכיה, האם יחלקו לפי אחוזים שכ"א אסף, או יחלקו שוה בשוה? [והנה דין זה תלוי בסוגיא בכתובות צג, א - ב, וכפי שיבואר להלן. לאחר שכתבתי הדברים דלהלן, בא לידי ענין שנגע ישירות לסוגיא זו, חלוקת מוניטין בין שותפין, וביארתי את הסוגיא הנ"ל בתוספת ביאור, וכפי שיובא להלן סימן ג. אמנם מכיון שהביאור כאן נכתב ישירות לשאלה הנוגעת לנדו"ד, ראיתי לנכון להשאיר הביאור שכתבתי כאן על מקומו.

איתא בכתובות צג, א - ב: אמר שמואל, שנים שהטילו לכיס זה מנה וזה מאתים, השכר לאמצע. אמר רבה מסתברא מילתיה דשמואל בשור לחרישה ועומד לחרישה, אבל בשור לחרישה ועומד לטביחה, זה נוטל לפי מעותיו וזה נוטל לפי מעותיו. ורב המנונא אמר אפילו שור לחרישה ועומד לטביחה, השכר לאמצע. ופירש רש"י, וז"ל:

"שלקחו בהן שור לחרוש וחורשין בו ואין חלקו של זה מועיל בלא חלקו של זה כלום, הלכך חולקין בשוה, אבל שור לחרישה והשביח בבשר ושחטוהו, זה נוטל לפי מעותיו, שהרי מתחלק לאבריו, והא דנקט ראשית מקחן לחרישה, רבותא אשמועינן, דאע"ג דמעיקרא אדעתא דלמפלג בשוה נחות לשותפות, השתא דשבח בבשר ושחטוהו והוא מתחלק לאבריו, יטול איש לפי מעותיו."

משיטת רש"י בבאור הסוגיא מבואר דכאשר מדובר בעיסקא שאינה ניתנת לחלוקה, או כשבסיס העיסקא (הקרן) אחד וממנו יוצאות הפירות, והשאלה כיצד יחלקו את פירות העיסקא, כיון שבבסיס העיסקא אי אפשר לחלקו של זה בלא זה, יחלקו את השכר בשוה. כגון שור לחרישה או כאשר שנים שותפים במכונית, והשכירו את המכונית, יחלקו את שכר השכירות בשוה. אולם כאשר מחיר השור או המכונית עלה מסיבה כזו או אחרת, ומכרו את העיסקא ובאים לחלק הקרן והשבת, חולקים כ"א לפי השקעתו בקרן. ועיין בשטמ"ק שהביא בשם הר"י מטרנאני בשור לחרישה ועומד לחרישה: "כיון שהשכר שעושיין הוא מובדל מן הקרן, הוי הכל לאמצע", משא"כ שור לחרישה ועומד לטביחה שכ"א נוטל לפי מעותיו; "כיון שהשכר עומד על הקרן".

אם נישם את שיטת רש"י לנדו"ד, הרי שאם יזכו למשל במכונית, במידה וישכירו את המכונית,

השכירות לאמצע (א"כ התנו אחרת או שמנהג המדינה שונה, וכדלהלן), ואם ימכרו את המכוננית, לא מיבעיא שאת הקרן שהשקיעו כ"א יקבל לפי חלקו, אלא אפילו השביחה המכוננית, יחלקו את השבח לפי ההשקעה. אך כל זה אליבא דרבה, ואילו אליבא דרב המנונא (דקיי"ל כוותיה) דשור לחרישה ועומד לטביחה אפילו הכי השכר לאמצע, אם לקחו מעיקרא מכוננית להשכרה, לא מיבעיא שכר שכירות שהוא לאמצע, אלא אפילו השבח שהשביחה (התיקרה), יחלקו לאחר מכירה לאמצע. אמנם כל זה בשור לחרישה ועומד לטביחה, אבל בשור לטביחה ועומד לטביחה, דהיינו שמעיקרא לקחו על דעת השקעה ולמכור, גם אליבא דרב המנונא יחלקו בכל ענין את השבח שהתיקרה לפי ההשקעה. ועיי' בנדון כנדו"ד מסתבר שדעתם היתה למכור את המכוננית שזכו במשותף, לשיטת רש"י הוי כשור לטביחה ועומד לטביחה, ובכל ענין יחלקו השבח לפי ההשקעה.

כל זה לשיטת רש"י (ובבאור שיטת רש"י עיין ברמב"ן בסוגיין, בשטמ"ק כתובות צג, ד"ה והתוספות, ובלחם משנה הל' שותפין ד, ג). אמנם ברא"ש בכתובות שם (ה"י) מתבאר דאף בשור לטביחה ועומד לטביחה, אליבא דרב המנונא יחלקו השבח בשוה. הרא"ש מסביר גם את הסבר הדין, וז"ל:

"השכר לאמצע - דאיבעי ליה לאתנויי בעל המאתים שיטול בריוח לפי הקרן, ומדלא התנה אנו אומדים דעתו שהסכים שיטול בעל המנה חצי הריוח, לפי שהוא חריף ובקי במו"מ או שום אמתלא אחרת, לפי שדרך כל המשתתפין להתנות לחלוק הריוח לפי הקרן, ומדלא התנה, ודאי אומדנא דמוכח הוא. אמר רבה מסתברא מילתא דשמואל כשלקחו שור לחרישה ועומד לחרישה, אבל לקחו שור לחרישה ועומד לטביחה, פירוש שנמלכו עליו להעמידו לטביחה לחלוק באברין ואח"כ נזדמן להם שמכרוהו חי, זה נוטל לפי מעותיו וזה נוטל לפי מעותיו, הואיל ואילו טבחוהו וחלקו אבריו הרי זה נוטל שלישי מגופו וזה נוטל שני שלישים. רב המנונא אמר אפילו לקחו שור לחרישה ועומד לטביחה השכר לאמצע, לאו דוקא כשלקחו לחרישה, דהוא הדין נמי לקחוהו לטביחה ועומד לטביחה או לקחו פירות וכלים הראויין ליחלק, אלא משום דרבה נקט שור לחרישה ועומד לטביחה, נקט איהו נמי האי לישנא ... "

ומביא הרא"ש ראיה מסוגיין דרב המנונא מיירי נמי בשור לטביחה ועומד לטביחה. והסביר טעמו ע"פ הירושלמי דלא חלקו של המיעוט, לא יכל בעל הרוב לקנות את הסחורה ולהרויח, עיי' השכר לאמצע. והביא הרא"ש יש מפרשים דרב המנונא לא מיירי אלא בשור לחרישה ועומד לטביחה, אבל בשור לטביחה ועומד לטביחה, כ"א נוטל לפי שכרו.

ומדברי הרי"ף (כתובות נב, א בעמוה"ר) נראה דס"ל דבשור לטביחה ועומד לטביחה, כ"א נוטל לפי מעותיו, דפירש בדברי רב המנונא: "הואיל וכשהוא חי מכרוהו ועדיין לא חלקו, דכיון שלא חלקו עדיין השותפות קיימת, ולפיכך השכר לאמצע". ומבואר דהיכא שטבחוהו, השכר לפי המעות. וכן ביאר הרא"ש (שם סה"י) בדברי הרי"ף: וכל-שכן לקחוהו לטביחה, והיינו כשינויא בתרא דשנינן". אמנם דעת הרא"ש דדעת רוב המפרשים דבכל אופן שהשתתפו, אם השתתפו בסתם, לוקח המועט כמרובה בשכר ובהפסד, לפי טעם הירושלמי (דאי אפשר למרובה ללא המועט) או משום אומדנא דמוכח (שאם לא התנו דעתם לחלוק שוה בשוה). וכן היא דעת הר"ן בכתובות (נב, ב בעמוה"ר), ומשמע דס"ל אף לרי"ף הדין כן (ועיין לחם משנה שותפין ד, ג שכתב דנחלקו הרא"ש והר"ן בבאור דעת הרי"ף, ועיין עוד בכנסת הגדולה חו"מ סי' קעו, הגב"י ס"ק נח שכתב דאין הכרח לפרש ברא"ש דס"ל דדעת הרי"ף כיש מפרשים), והרמב"ם בהל' שותפין ד, ג, כתב וז"ל:

"השותפין שהטילו לכיס זה מנה וזה מאתים וזה שלש מאות ונתעסקו כולן בממון ופחתו או הותירו, השכר או הפחת ביניהם בשוה לפי מנינם לא לפי המעות. ואפילו לקחו שור לטביחה, שאילו טבחוהו היה כל אחד נוטל מפשרו לפי מעותיו, אם מכרוהו חי ופחתו או הותירו, השכר לאמצע."

וכדברי הרמב"ם פסק המחבר בשו"ע חו"מ קעו, ה. ומבואר דאפילו לקחו שור לטביחה, השכר

לאמצע (ומש"כ הרמב"ם שנתעסקו כולם, עיין ה' שותפין ו,א). עוד מבואר דשור לטביחה ועומד לטביחה היינו דוקא כשלקחו שור לטביחה ומכרוהו חי, אבל טבחוהו אליבא דכ"ע כ"א נוטל לפי מעותיו. ומ"מ בחפץ שמכרוהו, יחלקו בשוה ולא לפי מעות, ואפילו לקחו חפץ על מנת למוכרו. לפ"ז י"ל דדעת הרמב"ם כדעת הר"ף, ופירוש הר"ף עולה בקנה אחד עם דברי הר"ן, דפירוש שור לטביחה ועומד לטביחה דוקא בלא טבחוהו, דבטבחוהו גם הר"ף מודה דהשכר לפי מעות, ומיירי במכרוהו בעודו חי (ועיין בר"ן הנ"ל). ואפשר דלדעת הרא"ש אפילו בטבחוהו, הקרן תתחלק לפי המעות אך הריוח בשוה. דכן משמע ממש"כ בסוף דבריו דבכל אופן שהשתתפו, השכר לאמצע, דאדעתא דהכי השתתפו, וע"כ כל היכא שלא התנו, השתתפו על דעת לחלק הריוח בשוה, ואפילו בשור לטביחה ועומד לטביחה וטבחוהו ומכרוהו (ועיין בנו"כ לשו"ע חו"מ קעו,ה - סמ"ע ס"ק טו, ש"ך ס"ק י וט"ז שם). לפ"ז יהיה לנו ג דעות: דעת הרא"ש דבכל ענין השכר לאמצע, ועיין ש"ך חו"מ קעו,י דכן היא דעת הרמ"ה והרשב"ץ. וכן כתב הר"ן הנ"ל בדעת הר"ף, ועיין ברב המגיד שותפין ד,ג שכתב דטעות סופר היא בר"ן. דעת הר"ף (להסבר הרב המגיד) והרמב"ם שהשכר לפי מעות רק בטבחוהו. [אמנם אם לקחו שור לחרישה ואח"כ טבחוהו, לומד הרב המגיד (שותפין ד,ג) דחולקין לפי מעות הואיל ולקחוהו מתחילה לחרישה]. ודעת רש"י ופירוש בתרא ברא"ש דדוקא בשור שקוהו מתחילה על דעת להשתכר מפירותיו, השכר לאמצע אפילו חלקוהו ומכרוהו (שור לחרישה ועומד לטביחה), משא"כ בשור לטביחה ועומד לטביחה. וכן היא דעת הראב"ד שם דלא כרמב"ם אלא כפרוש בתרא ברא"ש, וז"ל הראב"ד:

"לא נתחוו דברים הללו כשמכרוהו חי אלא בריוח שהרויחו בו כשהוא חי במלאכתו מפני שהחלק הקטן צריך לגדול."

והיינו דדוקא בשור לחרישה ועומד לטביחה, אבל בשור לטביחה ועומד לטביחה ומכרוהו בעודו חי, השכר לפי מעות. ועיין בראב"ד בהשגותיו לר"ף בכתובות (נא,ב בעמוה"ר) שכתב דדינא דגמרא דוקא בבעלי חיים, אבל אם לקחו סחורה העומדת לחלק, לכ"ע השכר לפי מעות. אמנם נראה דבנדו"ד לא חשיב כסחורה העומדת לחלק, דכיון דאי אפשר לאחד בלא חבירו לזכות בזכיה, חשיב כשור, דסחורה העומדת לחלק דוקא בסחורה אותה ניתן לקנות בחלק המיעוט, עיי"ש בראיה שהביא הראב"ד מהירושלמי.

ועיין באבן האזל (שותפין ד,ג) שכתב לבאר את הסוגיא לפי דברי הרמב"ם, שבביטוי שור לחרישה ועומד לחרישה היינו, שור לחרישה הוא השכר שעליו דנים - מחרישה, ועומד לחרישה - שמטרת קנייתו לחרישה, ושור לחרישה ועומד לטביחה, שהשכר שדנים הוא על שכירות החרישה, ע"א שמעיקרו עמד לטביחה, ובזה ס"ל לרב המנונא דאף שעיקר קנייתו לטביחה, כיון שהשכר עליו דנים הוא מחרישה ולא מחלוקת בשרו, השכר לאמצע. ועיי"ש שביאר בדרך זו את דברי הרמב"ם.

הנפק"מ מהדעות הנ"ל תהיה בלקחו כלים לסחורה ומכרום וחלקום, דלדעת הרא"ש יחלקו לאמצע, ולדעת הר"ף והרמב"ם י"ל דלכאורה הוי כשור לטביחה וטבחוהו, דמכירתם היינו טביחתם, וכן ראיתי בלחם משנה (שותפין ד,ג) שפירש כן בדברי הר"ף והרמב"ם, עיי"ש. ולדעת הראב"ד מפורש להדיא דבכלים לסחורה ומכרום, יחלקו לפי מעות.

ולעיל הובא הסבר הרא"ש בטעם דחולקין לאמצע, או לפי הירושלמי דללא חלקו של המיעוט לא יכל בעל הרוב לקנות ולהרויח, או (וכן נראה שנקט למסקנא) דמדלא התנו - אדעתא דהכי השתתפו. ובסמ"ע קעו,טו נקט דשני הטעמים הינם בסיס למחלוקת הראשונים הרא"ש והרמב"ם הנ"ל, דלדעת הר"ף והרמב"ם היכא שטבחוהו ומכרוהו, חולקים לפי המעות, ולרא"ש גם בזה השכר לאמצע. והסביר הסמ"ע בדעת המחבר (שהיא דעת הר"ף והרמב"ם), וז"ל:

"ולא מיבעיא כשלקחו מתחילה השור בשותפות כדי למכרו חי וכן עשו ומכרוהו חי, דהשכר וההפסד הוא לאמצע, אלא אפילו אם היה דעתם מתחילה כדי לטבחו, אפילו הכי לא אזלינן בתר תחילת המחשבה אלא בתר סוף המעשה דמכרוהו חי. והאי שור ומכרוהו חי לאו דוקא הוא אלא כל הדומה לו דהיינו סחורה שאינה עומדת לחלק אלא למוכרה

יחד, דאז חלק המועט נתערב במרובה ושוה לו..."

וחלק הסמ"ע על הלבוש שהביא בדברי המחבר את הטעם דהו"ל לאתנויי, דטעם זה שייך רק אליבא דשיטת הרא"ש דאף בטבחוהו חולקין בשוה, משא"כ לרי"ף והרמב"ם דבטבחוהו חולקין לפי המעות, הטעם הוא מפני שכל אחד צריך לחלק חבירו. ובנתיבות קעו, ח הקשה עשר קושיות בסוגיא זו, וכתב לבאר דכאשר הטילו לכיס מעות ומתעסקים בסחורה, בזה שייך הטעם דמדלא התנו סברו לחלוק בשוה, משא"כ כשקנו שור לחרישה ועומד לחרישה כ"א לעצמו או להשכירו, בזה שייך הטעם דכיון שהחלקים מצורפים חולקין השכר לאמצע. אבל בקנו סחורה בשותפות אדעתא לחלוק מיד או בשור לטביחה לחלקו באבריו מיד וטבחוהו, שאין החלקים מצורפים, ובא אחד ונותן ריוח על הכל בפעם אחת "ודאי השכר לפי מעות, כיון דלא נשתעבד בעל המועט לעסוק בחלק המרובה, מהיכי תיתי נאמר שהיה דעתו להקנות לו יותר מהמגיע לו". וסי"ל לנתיבות דבלקחו על דעת לטבחו ולחלוק בשרו מיד, גם הרא"ש יודה שיחלקו לפי מעות, עיי"ש בנתיבות באריכות הדברים איך באר את דברי הראשונים והשו"ע בזה.

ובחי'דושים ס"ק ד כתב הנתיבות דינים העולים מדבריו בבאורים ס"ק ח, דאם נשתתפו לעסוק בסחורה לטרוח במכירתה, השכר לאמצע, דכיון דבעל המועט מחויב לטרוח כמו בעל המרובה, מדלא התנו לחלוק לפי מעות, ודאי דעתם לחלוק בשוה, וע"כ אפילו קנו שור לפטמו ולטבחו, כיון שפעולת ההשבחה מוטלת על שניהם בשוה, יחלקו בשוה היכא דלא התנו לחלוק לפי מעות. וכל ריוח שעלה אחר הזמן שקבעו לחלוק, שאין לאחד על חבירו שעבוד להתעסק, יחלקו לפי מעות.

ויש מהאחרונים שנקטו להלכה כדעת הרא"ש. כן נראה מדברי הש"ך קעו, י שכתב על דברי המחבר דאלו דברי הרי"ף והרמב"ם אבל הרמ"ה והתשב"ץ מסכימים לדעת הרא"ש. גם הטי"ז שם תמה שלא הביא הרמ"א דעת הרי"י והרא"ש דאפילו קנו לטביחה וטבחוהו, השכר לאמצע. וכן החתם סופר בתש"י (חחו"מ סי' קכג) העלה דאין להוציא ממון נגד דעת הרי"י והרא"ש. ועיין בתש"י ושב הכהן (סי' סה) דהעלה דיש חילוק בשור לטביחה בין דעתם להשאר שותפים לאחר הטביחה ולמכור יחדיו את בשרו, דבכגון זה הוי השכר לאמצע, לבין כשדעתם לחלוק בשרו וכ"א ימכור חלקו, דבזה חולקים לפי מעות, עיי"ש שישב והסביר בזה שיטות הראשונים הנ"ל. ועיין עוד מש"כ בסוגיא זו באריכות כאן בסי' ג.

והנה בנידון שלפנינו יש לבאר דמה שקנו באמצעות פקקים ("קולים") חשיב כמעות שכ"א השקיע. כמו כן י"ל דמחיר המכוננית בשעת הקניה והזכיה (מחיר השוק), יהיה דינו כקרן ולא כריוח, דאף שהיו שטענו שכל המכוננית כולה ריוח, דכיון שלא קנו במעות אלא בפקקים, הוי כל מחיר המכוננית פירות, אין נראה כן, דמחיר הפקקים שוה במכרז למחיר המכוננית, ויש לראות במחיר השוק בשעת הזכיה כקרן. ובקרן ודאי שכ"א יקבל לפי מעותיו, דהיינו לפי אחוזי הפקקים שהמציא להצעה המשותפת. אולם גם אם חשיב הכל כריוח, וכן לענין אם עלה מחיר המכוננית בין הזכיה למכירה, בכל ענין הוי כשור לטביחה ועומד לטביחה, דמעיקרא השתתפו על דעת למכור מיד ולחלק ולא להתעסק ולהרויח, ובזה נראה דאף אליבא דהרא"ש ולמש"כ לעיל, כיון שלא השתתפו על דעת להתעסק אלא על דעת למכור מיד ולחלוק מיד את תמורת המכירה ולא להמתין לריוחים ובודאי שלא להשביח, לא הוי כשבח אלא כקרן ולכ"ע חולקים לפי המעות, ובנדו"ד כ"א לפי אחוזי ה"קולים" שהמציא.

עוד נשאלתי בזה מה יהיה הדין אם ראובן הביא רוב הפקקים ושמעון מיעוט, וטוען ראובן שאף ללא הכמות שהביא שמעון, יכל לזכות במכרז, וזה נודע כמובן רק לאחר תוצאות המכרז, האם יצטרך לחלוק עם שמעון. והשבתי דברור שעליו לחלוק עם שמעון, דאף שבסופו של דבר התברר שיכל לזכות לבדו, ואף אם יכל לדעת זאת קודם סיום המכרז, מ"מ דמי לשני שותפים שהטילו לכיס זה מנה וזה מאתים וקנו סחורה בג' מאות, ואח"כ התברר שיכלו לקנות את אותה סחורה במאתים (ובדבר שאין בו אונאה, כגון בקרקע או בשטרות), דאין צד לומר שיהיה השותף בעל המאתים בעלים לבדו על הסחורה. והוא הדין בנדו"ד דקנו בסופו של דבר במחיר גבוה (ובזה ודאי שאין בו אונאה), והוי שניהם שותפים וכנ"ל.

יא. סיכום

מהאמור לעיל עולה הכלל כי בחלק מהמקרים יש לאמוד את דעת הבעלים ואת הזכות שנותנים לאורחים בשתיה ובבקבוקי השתיה, והעלתי כדלהלן (יש לעיין בפרטים, בגוף התשובה):

א. תווית או פקק הנמצאים ע"י אורח באולם שמחות, שייכים לאורח המוצא, וכן הדין באם נערכה השמחה באולם באמצעות קייטרינג.

ב. בשמחה הנערכת בבית, נראה כי אין דעת בעה"ב אלא לתת זכות שתיה וכי אין לאורח זכות באריזה (התוויות והפקקים), וע"כ התוויות והפקקים של בעה"ב.

ג. וכן הדין באורח שיש לו רק זכות שתיה. אולם בבנו הנשוי, אפילו נתמך ע"י אביו, התוויות והפקק לבן המוצא, אא"כ בבן הסמוך על שולחן אביו, שמציאתו לאביו.

ד. מתארח במלון ולא הגביה המזמין את הבקבוק עד שזכה אחד מיושבי השולחן, התווית של המוצא. וכן הדין אם הזמין לחדרו ונתן רשות לאחד מיושבי החדר שמצא את תווית הזכיה, דאין להוציא מידו.

ה. גבאי הקונה עבור הציבור, בין קנה מכספו ובין מכספם, הבקבוקים של הציבור, והם הנותנים זכות לאורח ליטול את הפקק והתווית, וכדלעיל סעי' א.

ו. אינו יכול לזכות בפקק מבלי שעשה קנין, ואף אם עשה פעולת קנין (הגבהה או משיכה), אינו יכול לזכות ללא כוונת קנין.

ז. ילד קטן העובר בשולחנות ומסיר התוויות ופותח הבקבוקים, דין התוויות בידו כדין גזל. אולם אם לאחר פתיחתם ע"י האורחים או במהלך הסעודה כשאין קפידא לבעלי השמחה בכך, זכה בפקק ודינו כדין מציאת קטן.

ח. שותפים באיסוף פקקים, יחלקו את הזכיה לפי אחוזי השקעה. ואין נפק"מ אם בדיעבד התברר שיכל אחד לבדו לזכות במכרז בכמות הפקקים שהביא לשותפות.

מסקנות

א. הספק, מוביל או בעל חנות, אין חצרים זוכה להם בפקק הזכיה שלא מדעתם, כיון שדין הפקק/ התווית ביחס אליהם כמציאה שאינה עשויה להמצא, ואין חצרו של אדם קונה שלא מדעתו אלא בדבר העשוי להמצא.

ב. כשקונה את הבקבוקים על מנת לפותחם ולשתות תכולתם, דין הפקק/ התווית הזוכה כמציאה העשויה להמצא אף שהפקק סגור.

ג. קיי"ל שאסור לאורח לתת ממה שנתן בעה"ב לפניו, לבנו או לבתו של בעה"ב. יש הלומדים מכאן שדין זה הוא דוקא בבנו ובבתו של בעה"ב, אך לאחרים רשאי לתת, שהרי הוא בעלים ממונית על מה שניתן לפניו. אולם יש הסוברים שאף לאחרים אסור לו לתת, ודין אחרים כדין בנו או בתו של בעה"ב, מאחר ואינו בעלים ממונית על מה שניתן לפניו, אלא רק שיש לו הרשות לאכול ולשתות.

ד. נראה כי הדבר משתנה לפי אומדן דעתינו את בעה"ב ואת כוונתו במתן המנה לפני האורח, האם כוונתו רק לתת זכות אכילה ושתיה, או שהוא מקנה לו ונותן לו בעלות גמורה.

ה. אפשר שהאיסור לתת לבנו של בעה"ב אינו הלכה בדיני ממונות אלא בהלכות דרך ארץ. ו. אין להביא ראיה מערובי חצירות, שיכול האורח לסמוך על פת שנתן לו בעה"ב לענין ערובי חצירות, שיש לאורח בעלות גמורה על הפת.

ז. לענין ברכת הטוב והמטיב יש לחלק בין אם בעה"ב מוזג כוס יין לאורח או מניח הקנקן על השולחן. כאשר מוזג לאורח כוס שתיה, אין לאורח אלא זכות שתיה ואינו מברך הטוב והמטיב.

משא"כ כאשר מניח הקנקן על השולחן, האורחים שותפים ביין, ויכולים לברך הטוב והמטיב.

ח. בן הסמוך על שולחן אביו יכול לתת מנתו לאחר, ואין בזה גזל מאחר.

ט. אשתו ובניו הקטנים של בעה"ב - שחייב במזונותיהם, יש להם חלק ביין שניתן להם ויכולים לברך הטוב והמטיב.

י. קיי"ל מותר מזונות האשה לבעל. יש ראשונים המפרשים דדוקא אם מספיק לה פחות ממה שנתן לה או שקנתה בזול, אולם אם הרעיבה עצמה, המותר לאשה, ויש לה במותר בעלות ממונית. ויש הסוברים שאף בצמצמה המותר הוא של הבעל (או היורשים).

יא. יש הסוברים שאף אם הרעיבה עצמה שייך לה, היינו דוקא במזונות שהם מעיקר הדין, אולם במזונות שנתן לה הבעל לפי כבודו וכבודה, בכל ענין מותר המזונות של הבעל, אף בהרעיבה עצמה.

יב. לשיטת רש"י אף בהרעיבה עצמה יש לחלק בין אוכלת בבית בעלה על שולחנו לבין כשאינה אוכלת בבית בעלה (משרה ע"י שלישי). דבבית בעלה בכל ענין הוי המותר לבעל, משא"כ במשרה ע"י שלישי והרעיבה עצמה, הוי המותר לאשה.

יג. נחלקו הראשונים אם מותר מזונות אלמנה - לאלמנה או ליורשים.

יד. אין מוציאים מיד האשה העדפה שע"י הדחק ממעשה ידיה, וע"כ גם הרעיבה עצמה הוי העדפה שע"י הדחק.

טו. צ"ע הדין בבן הניזון מאביו, והרעיב עצמו (אם הוי כהעדפה שע"י הדחק), אם דינו כאשת איש או שיש לחלק ביניהם, ודוקא באשת איש הוי העדפה דינה.

טז. גם אם נאמר שנותן לאשתו ובניו את המשקה, יש לאמוד דעת הנותן ביחס לכלי, ובכלל זה הפקק והתוית שעליו.

יז. דין הפקק והתוית כדין מציאה. ע"כ בן הסמוך על שולחן אביו, שמציאתו לאביו, זכה האב בכל מה שיעלה בפקק ובתוית, כפי שזוכה במציאת בנו. אולם בן המתארח לתקופה קצרה אצל האב, אין לו דין בן הסמוך על שולחן אביו אלא דין אורח, ואמדין לדעת האב שנותן לו הבקבוק על תכולתו, כולל התוית והפקק.

יח. בן המשתכר כדי חייו, אך משיקולים אחרים גר אצל אביו, ואף אם אביו לא יפרנסו, יש לו משלו די, אין בגדר בן הסמוך על שולחן אביו שמציאתו לאביו. ומ"מ אב המעלה מזונות לבן על שולחן הבן, המציאה לבן.

יט. נחלקו הראשונים אם זוכה האב במעשי ידי בנו הגדול הסמוך על שולחנו.

כ. נחלקו הפוסקים אם בן נשוי הסמוך על שולחן אביו, מציאתו לעצמו או לאביו.

כא. יתום הנסמך על שולחן אחר, מציאתו לעצמו.

כב. אין החצר קונה לבעל האולם או הקיטרינג, מהטעם האמור לעיל סעי' א.

כג. יש לבחון את הנוהג המקובל באולמות השמחות ובהזמנת קיטרינג ביחס לבקבוקים, הפקקים והתויות. ונראה שהמקובל כי הפקקים והתויות הינם לבעל השמחה ולא לבעל האולם.

כד. אומדים את דעת בעל השמחה שאין הוא מקפיד אם יקחו האורחים את הפקקים והתויות (אא"כ אמר במפורש אחרת). אולם בעושה שמחה בביתו, אין זה מקובל ונהוג שיקחו האורחים אריזות שתיה, ובכלל זה פקקים ותויות, וזכתה חצירו לבעל השמחה.

כה. הגשת בקבוק ע"י המלצר על השולחן, הוי כאמירת "לך משוך וקני" של המוכר (בעל המסעדה/ המלון), ולאחר שיעשה המזמין קנין, זכה גם בפקק. אולם אין במתן רשות מצד המזמין לאורח אחר למזוג, משום מתן בעלות על הפקק או התוית.

כו. הוכנס הבקבוק לחדר האורח במלון, הדבר תלוי במחלוקת הראשונים אם חצר שכורה ושאלה קונה לשוכר.

כז. גבאי בית כנסת שקונה עבור ציבור המתפללים, אם שינה בשליחותו (כשבקשו שיקנה סוג מסוים וקנה סוג אחר), הדבר תלוי במחלוקת בגמרא. ודעת הקצוה"ח דלכ"ע אם קנה במעותיו ולא הודיע למוכר שקונה עבור אחרים, שזכה הגבאי. משא"כ בקונה במעות המתפללים.

כח. אם לא שינה בשליחותו, הרי הוא כשליח שזכה עבור משלחיו - ציבור המתפללים.

כט. עשו אותו שליח לקנות ולא חזר בו קודם הקנין, זכה הציבור.

ל. נחלקו הראשונים אם סגי בכוונה לקנות, ואין צריך להתכוין לקנין מסוים, או שצריך להתכוין לקנין המסוים.

לא. יש לבחון אם הגבהת הבקבוק למזיגת הכוס, היתה בה כוונה לקנין.

לב. ילדים/ נערים הפותחים בקבוקים או מורידים תויות ללא רשות הבעלים, הפקקים והתויות גזל בידם ועליהם להחזירם לבעלים.

לג. אולם אם הילדים אוספים הפקקים מהשולחנות לאחר שנפתחו הבקבוקים, או הסירו התוויות לאחר ששתו תכולת הבקבוק, דין הפקקים והתוויות כדין מציאת קטן.
לד. שותפים באיסוף פקקים (קולים), כשאחד הביא 40% והשני 60% וזכו במכוננית, הרי זה הלכתית כשור לטביחה ועומד לטביחה, ונחלקו בזה הראשונים, יש הסוברים כי השכר לאמצע, ויש הסוברים כי חולקים לפי השקעה. (פירוט רחב יותר של מסקנות דין שור לטביחה ועומד לטביחה וכד', יובא להלן בסימן ג, עיי"ש).

לה. אם דין המכוננית כקרן ולא כפירות, א"כ בכל ענין יחלקו לפי השקעה.
לו. כמו כן לא היתה כוונתם להתעסק במכוננית אלא מיד למוכרה ולהתחלק במעות מכירתה, לשיטת הרמב"ם כיון שלא התעסקו בזה, יחלקו לפי השקעה.
לז. אף אם אחד הביא כמות מסוימת של קולים, ובדיעבד התברר שיכל הוא לבדו בכמות שהביא לזכות במכוננית, מ"מ השנים הם שותפים במכוננית, כ"א לפי אחוזי הקולים שהמציא.